

LUNDS UNIVERSITET

Centrum för teologi och religionsvetenskap

Livet som totalitet

En studie av Gustaf Wingrens syn på arbetet och
arbetets mening mot bakgrund av luthersk
kallelseetik

Carl Eliasson

Vårterminen 2013

Examensarbete för teologie kandidatexamen

TLEX55, 15 hp

Handledare: Ann Heberlein

Examinator: Catharina Stenqvist

Sammanfattning

Studiens syfte är att belysa Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening mot bakgrund av luthersk kallelseetik. Syftet med uppsatsen är även att lyfta fram kritik rörande Wingrens syn på arbetet och arbetets mening samt att diskutera om Wingrens uppfattning kan aktualiseras i dagens samhälle.

Utifrån en teoribakgrund kring etik och luthersk kallelseetik där även Wingrens liv, gärning och teologiska etik undersöks besvaras frågeställningarna med hjälp av dels en kvalitativ litteraturstudie och dels genom en fallstudie. Fallstudiens syfte är framförallt att undersöka huruvida Wingrens idésystem kring arbetet äger relevans idag år 2013. Fallstudien handlar om en massuppsägning av sjuksköterskor vid Skånes universitetssjukhus. En analysram har konstruerats utifrån de tre begreppen *ensamhet*, *individualism* och *utanförskap*. Syftet med denna analysram är dels att ge perspektiv på, och kontrast gentemot, dagens samhälle. Gustaf Wingrens syn på arbetet och dess mening utgör ett slags angrepp mot såväl ensamheten som individualismen och utanförskapet.

Studien visar att Wingrens syn på arbetet och arbetets mening består i en uppfattning om att alla människor kallas till att arbeta och tjäna sina medmänniskor. Detta arbete, som utförs av alla människor, utgör själva grunden för mänsklighetens existens. Wingren uppfattar kallelsen till att arbeta som en befallning av Gud. Gud använder, enligt Wingren, människor i syfte att skydda det människoliv som ständigt utsätts för destruktion. Människor uppfattas, i detta sammanhang, som redskap i Guds pågående skapelseprocess. Att tas i bruk för detta syfte är något högst meningsfullt för Wingren.

Wingrens uppfattning om arbetet och dess mening har kritiserats av forskare som Karl-Manfred Olsson, Carl-Henric Grenholm och Birgit Stolt. Deras kritik handlar om att Wingrens syn är förlegad och främst hör hemma i ett feodalt samhälle. Kritiken berör även problemet med att Wingren framställer arbetet som en pina vars syfte är att tukta den enskilde individen. Detta synsätt kan bidra till att motverka idéer om drägliga arbetsförhållanden samt uppfattningen om arbetet som något utvecklande och självförverkligande.

Resultatet och analysen visar att Wingrens syn på arbetet och dess mening både har och inte har relevans i dagens samhälle.

Nyckelord: Teologi, Etik, Gustaf Wingren, Arbete

Innehåll

Sammanfattning.....	2
1 Inledning.....	5
2 Syfte och frågeställningar.....	6
2.1 Avgränsningar.....	6
3 Teoretiska utgångspunkter.....	7
3.1 Definitioner.....	7
3.1.1 Etik.....	7
3.1.2 Luthersk kallelsetik.....	8
4 Gustaf Wingren.....	10
4.1 Yttre levnadsförlopp.....	10
4.2 Gustaf Wingrens teologiska etik.....	15
5 Metod och material.....	17
5.1 Metod.....	17
5.2 Material.....	18
5.3 Metod- och materialproblem.....	18
5.4 Tidigare forskning.....	19
6 Gustaf Wingrens syn på arbetet.....	20
7 Gustaf Wingrens syn på arbetets mening.....	21
8 Kritik mot Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening.....	23
9 Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening i dagens samhällsperspektiv.....	24
9.1 Ett förändrat Sverige.....	24
9.2 Aktuell situation och arbetsmarknad.....	26
9.2.1 Ensamhet.....	26
9.2.2 Individualism.....	27
9.2.3 Utanförskap.....	28
9.2.4 Kan Wingrens syn på arbetet och arbetets mening aktualiseras i dagens samhälle? ..	28
9.3 Fallstudie.....	29
10 Analys och diskussion.....	30
10.1 Analys av Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening.....	30
10.2 Analys av kritiken mot Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening.....	32
10.3 Analys av Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening i dagens samhällsperspektiv	32
10.4 Diskussion.....	33

10.5	Sammanfattande slutsatser	34
10.6	Förslag till vidare forskning	34
11	Källförteckning.....	35
11.1.1	Litteratur.....	35
11.1.2	Artiklar	36
11.1.3	Anförd litteratur under rubrik 5.4 Tidigare forskning	37

1 Inledning

Dikten *Sot*, författad av Maj-Britt Beetzen King, skildrar vardagen i ett industrisamhälle i Sverige någon gång på 1900-talet. Dikten berättas inte ur arbetarens perspektiv, istället är det barnet till arbetaren som står i centrum. Barnet, som tillsammans med sina kamrater leker vid den sotiga och smutsiga motorfabriken, väntar på att klockan ska bli fem. Barnet väntar på att få gå hem tillsammans med sin förälder. Tillslut slår klockan fem och den långa och slitsamma arbetsdagen är över.

”Där stod vi som lekt hela dan i sotet från Penta. Där möttes en smutsig liten barnahand och en valkig fadershand. Och vägen var kort hem till mor och kvällsmaten”.¹

Denna dikt handlar om arbete och relationer. Dikten berör centrala teman beträffande det vardagliga arbetet och dess mening. Dessa teman var även centrala i Gustaf Wingrens teologiska författarskap. Människans vardag, med relationer och arbete kom att fungera som en utgångspunkt i Wingrens formulering av en teologisk etik. Wingren såg, i linje med Martin Luther, arbetet som något högst meningsfullt och nödvändigt. Arbetet tolkas som gärningar vars syfte är att tjäna medmänniskan. Människor tas i bruk och utför sedan olika uppgifter. Detta myller av uppgifter bidrar sedan till ett samhälle vars uppgift är att skydda det människoliv som ständigt är utsatt för destruktion.

Dikten *Sot* skildrar ett industrisamhälle i 1900-talet Sverige. Detta samhälle tillhör idag det förflutna. Den sotiga motorfabriken vid Penta är inte längre särskilt sotig. Fabriken har under åren genomgått stora förändringar som effektiviserat produktionen. I fabriken arbetar inte bara montörer utan också högskoleutbildade ingenjörer och inhyrda konsulter. Fabriken är inte längre svensk utan ägs av en motorkoncern på andra sidan jorden.

Liknande paralleller kan dras till Wingrens teologiska författarskap och hans syn på arbetet och arbetets mening. Wingrens teologiska författarskap formulerades i ett svenskt industrisamhälle på 1900-talet. Ett industrisamhälle som skildras i dikten *Sot*. Är Wingrens teologiska etik tillämplig i dagens samhälle? Ett samhälle som många upplever som hårt och där människor i allt högre grad lever sina liv i ensamhet och utanförskap. Kan Wingrens syn på arbetet och arbetets mening tillföra nya perspektiv och meningssammanhang rörande livet som totalitet?

¹ Beetzen King, Maj-Britt. *Pentafolk. Del 1. Minnen från Gjutargärdet i Skövde. Barndomen* (2001) s. 46

2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att belysa Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening mot bakgrund av luthersk kallelseetik. Syftet med uppsatsen är även att lyfta fram kritik rörande Wingrens syn på arbetet och arbetets mening samt att diskutera om Wingrens uppfattning kan aktualiseras i dagens samhälle.

Mina frågeställningar är följande:

- i. Vilken är Gustaf Wingrens syn på arbetet?
- ii. Vilken är Gustaf Wingrens syn på arbetets mening?
- iii. Vilken kritik anförs mot Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening?
- iv. Kan Wingrens syn på arbetet och arbetets mening aktualiseras i dagens samhälle?

2.1 Avgränsningar

Gustaf Wingrens samlade produktion sträcker sig mellan åren 1933 och 1995 och omfattar 752 tryckta skrifter.² Temat rörande arbetet och arbetets mening utgör en central plats i Wingrens författarskap. Att gå igenom Wingrens samlade produktion för att söka svar på ovanstående frågeställningar är en omöjlig uppgift utifrån denna studies omfattning. Läsaren bör därför vara observant på att jag endast gjort ett väsentligt urval av den samlade produktionen för att försöka besvara ovanstående frågeställningar.

Beträffande den fjärde frågeställningen om Wingrens syn på arbetets mening kan aktualiseras i dagens samhälle har jag valt att utgå från tre huvudbegrepp vars syfte är att belysa det samhälle vi lever i mot bakgrund av 1900-talets svenska industrisamhälle. Dessa tre huvudbegrepp är *ensamhet, individualism och utanförskap*. Att ge en utförlig beskrivning av det som utmärker vår specifika samtid torde var en omöjlig uppgift. Att utgå från dessa tre begrepp syftar till att ge en kontrast till 1900-talets svenska industrisamhälle som kom att påverka Wingrens ämnesval och produktion.

² Gustaf Wingrens tryckta skrifter 1933-1995. Bibliografisk förteckning upprättad av Leif Lidin, Ann-Louise Svensson och Jonny Karlsson. *Tolkning & Konfrontation. Ett symposium om Gustaf Wingrens teologi med anledning av hans 85-årsdag den 29 november 1995* (1996) s. 109-147

3 Teoretiska utgångspunkter

3.1 Definitioner

3.1.1 Etik

Etik är ett ord eller en disciplin med många olika aspekter. Själva ordet *etik* kommer från det grekiska ordet *ethikos* och betyder "sedvänja", "seder" eller "skick och bruk".³ I ett samhälle existerar en mängd olika seder och bruk. Dessa seder och bruk uppenbaras i en rad olika relationer. Dessa relationer omfattar inte endast relationen mellan människor utan också människors förhållande till naturen. Etik har således med reflektion att göra. Reflektion över tänkbara seder och bruk. I vardagligt tal kallas dessa seder och bruk för moral. Ordet *moral* kommer från det latinska ordet *mores* och betyder just sedvana.⁴

Etik är också ett vetenskapligt ämne. Etiken är sysselsatt med, att b.l.a. reflektera över, och kritiskt granska ett samhälles seder och bruk.⁵ Denna uppsats belyser Gustaf Wingrens och Martin Luthers teologiska etik. Teologisk etik förutsätter en given uppfattning rörande människan och hennes omvärld.⁶ Svend Andersen ger en sammanfattad definition av teologisk etik:

"Teologisk etik är den kritiska reflexionen över den uppfattning om det rätta mänskliga handlingsättet, som hävdas följa av den kristna tron".⁷

Denna "uppfattning", som Andersen talar om, står i stark kontrast till en sekulär och nihilistisk uppfattning rörande människan och hennes omvärld.⁸ Denna kontrast exemplifierar bland annat tron på en Skapare vars verksamhet syftar till att skydda det givna människoliv som ständigt utsätts för destruktion. Denna kristna "uppfattning", sammanfattas, enligt mitt synsätt, i följande citat, hämtat ur Lars-Olle Armgard's avhandling om teologen och filosofen Knud Ejler Løgstrup:

Gud är som Skaparen överallt närvarande i sin skapelse – ehuru förklädd och fördold. Utan hans närvaro skulle allt liv omedelbart förlora de nödvändiga betingelserna för att kunna fortsätta att finnas till. Människan själv kan på intet sätt tänkas vara i stånd att på egen hand bära upp sitt liv.⁹

Den teologiska etiken räknar således med att något *utifrån* bär upp livet med dess förutsättningar.¹⁰ Detta får konsekvenser beträffande synen på människan. Människan intar rollen som etiskt subjekt och lever i något som kan liknas vid en dubbelrelation. Den första delen av denna dubbelrelation berör relationen till naturen och till andra människor.¹¹ Denna relation är allmänmänsklig och förutsätter inte någon specifik tro. Den andra delen av människans dubbelrelation berör individens tro och har med frälsningen att göra.¹²

³ Andersen, Svend. *Som dig själv. En inledning i etik* (1997) s. 9

⁴ Bexell, Göran & Grenholm, Carl-Henric. *Teologisk etik. En introduktion* (1997) s. 19

⁵ Ibid.

⁶ Andersen (1997) s. 17

⁷ Ibid.

⁸ Jfr. Armgard, Lars-Olle. *Antropologi. Problem i K. E. Løgstrups författarskap*. Andra upplagan (1993) s. 69-101

⁹ Armgard (1993) s. 20

¹⁰ Jfr Armgard (1993) s. 21 "Människan är sålunda enligt Løgstrup helt avhängig av vad som finns till före och oberoende av henne. Själv kan hon inte skapa, inte frambringa något ur intet. Hela det nödvändiga underlaget för hennes tillvaro är henne givet."

¹¹ Andersen (1997) s. 82

¹² Andersen (1997) s. 83

3.1.2 Luthersk kallelseetik

Martin Luther (1483-1546)¹³ räknade med denna dubbelrelation när han reflekterade över människans situation i världen. Etiken har, enligt Luther, sin utgångspunkt i de allmänmänskliga livsvillkor som angår *alla*. Detta synliggörs vid en närmare granskning av Luthers lilla katekes. Margareta Brandby-Cöster skriver följande:

När Martin Luther skriver sin katekes är det människornas gemensamma liv som utläggs först, nämligen de tio buden, som berör alla i Guds skapelse. Den kristna tron är alltså en tro för människolivets skull. Det som tron ger är möjligheten att leva som människa bland andra människor i den skapelse som är Guds gåva till varje människa, inte bara till dem som genom fromhet, mognad eller på annat sätt gjort sig förtjänta av den.¹⁴

Att *leva*, innebär att leva tillsammans med andra människor *i världen*. Denna betoning på *världen* har att göra med en polemik mot klosterlivets fromhetsliv.¹⁵ I världen lever människan i ett ömsesidigt beroende av andra människor. Relationen till medmänniskan intar en central plats i den lutherska kallelseetiken.¹⁶ Människans uppgift i världen är att ge omsorg om andra människor. Alla goda handlingar definieras som goda om de ger omsorg om medmänniskan.¹⁷ Detta är själva grunddefinitionen av det goda inom Luthersk kallelseetik.

Varför gör då människor osjälviska handlingar som ger omsorg om deras medmänniskor? I relationen till andra människor uppstår ett tyst och outtalat krav. Detta tysta och outtalade krav är ett krav från Guds sida och uppenbaras i den enskildes samvete. Detta krav driver den enskilde till att, utföra en mängd olika gärningar.¹⁸

Ett exempel på dessa gärningar är det vardagliga arbetet. Det vardagliga arbetet utgör en grundförutsättning för mänsklighetens existens.¹⁹ Andra människors arbete bidrar till mat, hus och kläder. Luther menar att människor kallas till detta arbete. Kallelsen är inte enformig och statisk. En människa kan leva i flera olika kallelser. Gustaf Wingren skriver:

Yrket och arbetsplatsen rymde enligt Luther en kallelse, men det var också en kallelse att vara far, mor, son, dotter, make, och maka etc. Allt som bringar mig i relation till andra människor, allt som gör mina handlingar till händelser i andras liv rymmer en "kallelse".²⁰

Kallelsen innefattar inte endast förvärvsarbete utan även äktenskap och familjeliv. En viktig aspekt av den lutherska kallelseetiken är det eskatologiska inslaget. En döpt, och således kristen människa, kan varsna ett meningssammanhang i vardagens slit och tristess. I kallelsen slits människan ned, både i en fysisk- och psykisk bemärkelse. Detta nedslitande får sin tydning i dopets- och efterföljelsens perspektiv. Nedslitandet i kallelsen, tolkas av Luther, som "kors". Gustaf Wingren skriver:

¹³ MacCulloch, Diarmaid. *Christianity. The first three thousand years*(2009) s. 1152

¹⁴ Brandby-Cöster, Margareta. "Predikans tilltal" *Luther som utmaning. Om frihet och ansvar* (2008) s. 59

¹⁵ Wingren, Gustaf. "Kallelsetanken" *Luther frigiven. Temata med sex variationer* (1970) s. 69

¹⁶ Wingren (1942, 1948) s. 55 "Nästan är det, som står i centrum i Luthers etik, icke Guds rike eller Guds lag"

¹⁷ Wingren (1970) s. 24 "Han (Luther) säger bara att kärlekens handlingar icke har något namn, "keinen Namen haben". Den som uppfinnar aktiviteter, den som "hittar på", han har namn på allting som han gör: socialt, kristet osv. Men den som älskar vet inte längre vad hans gärningar har för namn. De är ju bortgivna, de tillhör hans nästa, de tillhör honom inte själv".

¹⁸ Jfr. Grane, Leif. *Vision och verklighet. En bok om Martin Luther* (1994) s. 164 "Avsikten är att förhindra människorna att utöva sin ondska och, om de ändå gör det, låta det ske i fruktan och utan frid och lycka".

¹⁹ Wingren (1942, 1948) s. 191 "När människornas gärningar fått detta syfte, att de skola gagna andra och gagna helheten, så ter det sig ganska naturligt, att människornas gärningar äro *olika*".

²⁰ Wingren (1970) s. 76

Luther slår samman två moment, tjänandet av nästan och bärandet av korset, och han placerar denna enhetliga akt *i världen*. Där finns nästan, där sker späkningen, där gäller det att tro. Men när allt detta flyttas till jorden, till världen, ut i det rent sekulära yrkeslivets sammanhang, då flyttas det just till den punkt där Gud skapar liv varje dag.²¹

Människan tjänar sin nästa genom arbetet i kallelsen. Genom korset i kallelsen kan hon varsna en uppståndelse och ett hopp. Helgelsen är dold och sker inne i den enskildes kallelse. Människan kan, genom att leva i denna värld, varsna både "död" och "uppståndelse". Den enskildes uppgift är unik, därmed blir även korset unikt. Alla människor drabbas således av prövningar och lidande. Genom att alla människor har unika uppgifter som tillsammans bildar en enhet och ett samhälle. Wingren skriver:

Prövningarna i mitt liv äro *mina* och i sista hand otillgängliga för andra; alltså är det omöjligt för mig att genomskåda *andras* liv och deras prövningar. Gud ensam dömer i yttersta domen, och alla skola bli förvånade över hans dom. Helgelsen är dold och okänd för världen; den sker inne i kallelserna som äro många och olika.²²

Genom människors kallelser kan Guds närvaro varseblivas. Ett liv i kallelsen blir således ett liv *i Gud*. Människors kallelser föder gärningar *i nuet* och utgör grunden för ett samhälle som ger omsorg om den enskilde. Denna omsorg är ett resultat av Guds närvaro och nyskapelse. Gud döljer sig i nuet. Gud bär "mask":

[...]i det jordiska, där människan har sitt ämbete och där hon arbetar och gör gärningar gentemot sin nästa. I sin möda är hon ett redskap i Guds hand, bunden vid Gud, d.v.s. mottagande och passiv coram deo, men aktiv utåt, så att Gud gör sig kännbar för hennes nästa genom hennes handlingar. I stället för att gå ohöjld i sitt majestät inpå en människa sätter Gud en mask för sitt ansikte, när han vill ge en gåva: han kläder sig i gestalten av en vanlig människa, som sköter sin jordiska syssla.²³

Den lutherska kallelsetiken utgår från att det är Gud som skapar och gör det goda i världen. Människan är ett "redskap" eller en "mask" som utför Guds goda verk i världen. Av detta resonemang blir människans etiska förmåga starkt nedtonad.

²¹ Wingren (1970) s. 69

²² Wingren (1942, 1948) s. 194-195

²³ Wingren (1942, 1948) s. 148

4 Gustaf Wingren

4.1 Yttre levnadsförlopp

Gustaf Wingren (1910-2000) räknas som en av Sveriges mest inflytelserika teologer på 1900-talet.²⁴ Wingren disputerade i november 1942 på avhandlingen *Luthers lära om kallelsen*. Wingren var professor i systematisk teologi (etik) vid Lunds universitet mellan 1951 till 1977.²⁵ Wingrens teologiska författarskap kom även att uppmärksammas internationellt.

Wingren föddes 1910 i Tryserum, i dåvarande Kalmar län.²⁶ Fadern, Gustaf Fabian Wingren, var garvare till yrket. Modern, Teresia Wingren född Sundman, var knuten till hemmet och deras fem barn. Med tiden lämnade familjen Wingren Tryserum då Gustaf Fabian blivit verkmästare på en läderfabrik i det närbelägda industrisamhället Valdemarsvik.²⁷ När sonen Gustaf är tio år gammal så inträffar en katastrof för familjen. Modern Teresia dör endast 33 år gammal. Sonen Gustaf är endast tio år när han står på kyrkogården i Valdemarsvik och ser sin mors kista sänkas ner i den blöta och leriga jorden. Vid jordfästningen läser prästen ett bibelord som kom att följa Wingren genom hela hans liv. Bibelordet är hämtat från Johannesevangeliet och är ett ord med många bottnar. Wingren beskriver händelsen i sin minnesbok *Mina fem universitet. Minnen från 1991*:

Tio år hade jag hunnit bli, och sedan dess upprepas ständigt samma inre upplevelse: när jag hör orden om vetekornet läsas, var i världen jag än hör dem, på vilket språk de än blir utsagda, alltid ser jag kistan sakta sjunka neråt, en rörelse laddad med död, laddad med ett okuvligt hopp.²⁸

Uppväxten i det lilla bruksamhället utmärktes av att ingå i det kollektiva. Ett liv i bruksamhället var ett liv i skolan, fabriken och fotbollslaget. Arbete fanns det gott om. Sönerna skolades in i fädernas yrken. Garvarnas söner blev garvare och prästernas söner blev präster. Att arbetarbarn tog studentexamen, och därmed gjorde klassresor, var något ytterst ovaligt. Gustaf Wingren föddes med en dysfunktionell hand vilket omöjliggjorde ett yrkesliv i industrin. Handikappet raserade även hans dröm om att bli en framgångsrik fotbollsmålvakt i Åtvidabergs FF.²⁹ Att arbeta med händerna var något självklart och integrerande. Wingren kunde inte arbeta med händerna och blev således betraktad som "en handikappad".³⁰ Bengt Kristensson Ugglå skriver:

Man kan mot denna bakgrund reflektera över vilken betydelse Gustaf Wingrens förvridna hand, som begränsade hans möjligheter att utföra kroppsarbete, hade för ett teologiskt projekt som tog sin utgångspunkt i övertygelsen att människan är en levande kropp och som hyllade arbetslivet som ett Guds verk.³¹

Wingrens fysiska handikapp ledde till att han blev det enda av familjens barn som kom att studera vidare efter folkskolan. Wingren avlade realexamen 1927 och reser sedan till Lund för att läsa in studentexamen på Lunds elementarskola, vilken endast tar två år.³² 1929 är Wingren student vid

²⁴ Håkansson, Bo. Vardagens kyrka

²⁵ Ibid.

²⁶ Wingren, Gustaf. *Mina fem universitet* (1991) s. 12 "En liten å flöt fram i Tryserums undangömda bondsocken, vid Lövstad, där ett garveri hade blivit placerat. I dess gesällstuga föddes jag 1910".

²⁷ Wingren (1991) s. 13

²⁸ Wingren (1991) s. 14

²⁹ Kristensson-Ugglå (2010) s. 22

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Wingren (1991) s. 42 "Många pojkar – än så länge inte några flickor – reste under denna tid från olika kommunala mellanskolor på skilda håll i landet ner till Spyken i Lund. Realexamen var nyss erövrade, nu gällde

Lunds universitet och året därpå skrivs han in på universitetets teologiska fakultet.³³ Vid denna tid, runt 1930 utvecklas den teologiska fakulteten till ett internationellt erkänt centrum för forskning om Luthersk teologi. Vid fakulteten växer det fram en unik teologisk forskningsdisciplin som benämns med begreppet "lundateologi".³⁴ Upphovsmännen till denna disciplin är fakultetens professorer Ander Nygren, Gustaf Aulén och Ragnar Bring. Dessa professorer kom sedermera att påverka Wingrens ämnesval och karriär.

Wingren studietid utmärks av ett stort intresse för teologiska studier. Wingren tycks även ha mycket lätt att anpassa sig till den akademiska miljön och knyter, på ett tidigt skede, flera viktiga kontakter. På Östgöta nation är professor Yngve Brilioth inspektor. Wingren och Brilioth kom från samma del av Linköpings stift och de blev snabbt vänner. Brilioth såg på ett tidigt stadium Wingrens akademiska potential. Brilioth var grundare till den teologiska fakultetsskriften *Svensk teologisk kvartalskrift* förkortad STK. Som redaktör behövde han hjälp och anlät Wingren som redaktionell medhjälpare. På detta sätt introducerades i Wingren i samtidens teologiska produktion där han fick läsa korrektur och skriva artiklar. Wingren beskriver kontakten med Brilioth som mycket viktig för hans teologiska utveckling. Wingren skriver: "Av de faktorer i Lund som gjorde mig till teolog, hör dessa år som medhjälpare åt Brilioth till de allra viktigaste".³⁵

En annan viktig person beträffande Wingrens teologiska utveckling var professor Hugo Odeberg. Odeberg var en inflytelserik exeget och språkman som 1933 utsågs till professor i Nya testamentets exegetik vid Lunds universitet. Wingren hade sedan tonårstiden hyst ett stort intresse för högmässogudstjänstens evangelietext och dess utläggning.³⁶ Detta djupa intresse kom att resultera i att Wingren deltog i Odebergs seminarium i hela sju terminer och efter att ha författat en uppsats om Johannesevangeliets religionshistoriska bakgrund kom Odeberg att påtala något som fick den 22-åriga kandidaten att omvärdera sin akademiska förmåga. Odeberg påstod att Wingren var en akademisk begåvning som mycket väl kunde bli professor i framtiden.³⁷ Att en internationellt erkänd teologiprofessor påtalar något sådant får naturligtvis stora konsekvenser. Ett en student, fullt uppsatt med att slutföra sin grundutbildning, omnämns i dessa ordalag bidrar naturligtvis till nya perspektiv och framtidsplaner. Wingren beskriver att detta möte bidrog till att han kom att omvärdera sin roll vid universitetet. Istället för att endast inhämta kunskaper hägrade nu istället en egen teologisk produktion.³⁸ Wingren bestämmer sig för att doktorera och får stöd av en ytterligare professor, den nyutträdde dogmatikprofessorn, Ragnar Bring. Wingren kom att lära känna Bring genom redaktionsarbetet på *Svensk teologisk kvartalskrift*. Bring kom att överta huvudansvaret efter att Brilioth utnämns till biskop i Växjö stift. Bring kom att inspirera Wingren till studier beträffande kyrkofädernas tidiga teologi. Bring kom även att skissa upp ett framtidsscenario med licentiatavhandling och doktorsavhandling. I detta scenario var inte Nya testamentets exegetik huvudämne. Istället skulle Wingren belysa den tidiga kyrkans dogmbildning där kyrkofadern Irenaeus

det att åstadkomma en snabb studentexamen. Det var inte en tillfällighet att detta privatläroverk kallades studentfabriken".

³³ Kristensson Uggla (2010) s. 23

³⁴ Beskow, Per. *Teologiskt lexikon* (1999) Uppslagsord: "lundateologi"

³⁵ Wingren (1991) s. 47

³⁶ Wingren (1991) s. 50 "Det var högmässornas predikotexter och de säregna textutläggningarna därhemma i sockenkyrkan, det var denna tidiga fixering vid gudstjänsten och predikan som hade dragit mig till det exegetiska studiet vid Lunds universitet".

³⁷ Kristensson Uggla (2010) s. 23

³⁸ Wingren (1991) s. 50

och kättaren Marcion spelade några av huvudrollerna. Relationen till Odeberg kom med tiden att bli allt mer ansträngd. Tillslut uppstod en brytning mellan Odeberg och Wingren. Brytningen berodde bland annat på Brings aktiva roll samt Odebergs vetenskapliga metod. Wingrens studier leder fram till teologie licentiatexamen efter att ha författat den outgivna licentiatavhandlingen *Marcion och Ireanaeus* 1939.³⁹

Samma år som Wingren blir teologie licentiat bryter andra världskriget ut. Detta kom att rasera Wingrens avhandlingsprojekt. Källorna och kunskapen om Ireneaus och Marcion var geografiskt knutna till universitetet i Berlin.⁴⁰ Då Europas gränser stängs blir avhandlingsprojektet omöjligt att genomföra. Hemma i Sverige skriver Wingren in sig på den praktiska prästutbildningen och prästsvigs 1939 i Linköpings domkyrka.⁴¹

Efter några kortare vikariat som församlingspräst i Linköpings stift återvänder Wingren till Lund för att fullborda sina tidigare ambitioner att bli teologie doktor. Wingrens nya avhandlingsämne kommer att handla om Luthers syn på kallelsen och det vardagliga arbetet. Att Wingren väljer just detta ämne är ingen slump och förklaringen till detta val finns dels i Lund, där internationellt erkänd lutherforskning bedrivs, men också i hans egen uppväxtmiljö. I samband med doktorsavhandlingen "återvänder" Wingren till Valdemarsvik. Han återvänder, på ett teoretiskt plan, till den lilla bruksorten med läderfabriken och människorna som lever tillsammans i ett ömsesidigt beroende. För det är i denna miljö som Luthers teologiska etik blir levandegjord och konkret.⁴² Valdemarsviklivet blir i Wingrens värld "ett organiskt samhälle där allt hänger samman, en värld präglad av luthersk anda. Valdemarsviklivet är nämligen fullt av "gärningar utan namn", som fungerar som ett uttryck för det gudomligas fördolda närvaro på jorden".⁴³ I Valdemarsvik finns också hans far. Den kroppsarbetande och smutsiga Gustaf Fabian.⁴⁴ Wingren skriver:

I det föregående kapitlet om livet i Valdemarsvik har jag utförligt berättat om en annan sorts pappa, om smorlädersverkstan som platsen för Guds handlande, om den gudomliga barmhärtigheten mitt i en arbetares död bland slamrande hjul [...] Eftersom detta är mitt första universitet, känner jag nu igen det sanna kristna livet just på de blad i Luthers skrifter där han talar om vardagens armod såsom en härlig fest.⁴⁵

Notera att Wingren talar om Valdemarsvik som en universitetsort. Detta språkbruk vittnar om uppväxtmiljöns starka betydelse för Wingrens ämnesval och forskning. Ständigt återvänder Wingren till denna ort och det är svårt att inte dras med i hans stora förkärlek till att romantisera livet i den lilla bruksorten. Wingren blir Luthers svenska språkrör beträffande det vardagliga arbetet och

³⁹ Karlsson, Jonny & Larsdotter, Karin [red.] *Gustaf Wingren predikar. POSTILLA* (2010) s. 8

⁴⁰ Wingren (1991) s. 71

⁴¹ Kristensson Uggla (2010) s. 23

⁴² Wingren (1991) s. 68 "Lundateolog är jag, men jag är det på mitt sätt. Det beror på universitetet före Lund, Valdemarsvik. Det beror på första artikeln i Credo, den bibliska skapelsen. Det jag lägger tonvikten på hos Luther är världen, vardagsjobbet".

⁴³ Kristensson Uggla (2010) s. 161

⁴⁴ Kristensson Uggla (2010) s. 161 "denna idealisering stegras när det kommer till bilden av fadern Gustaf Fabian. Denne blir hjälten i sonens självbiografiska skildring av Valdemarsvik, han framstår som själva sinnebilden för en skötsam arbetare i ett organiskt samhälle där allt hänger samman, en värld präglad av luthersk anda".

⁴⁵ Wingren (1991) s. 69

disputerar på avhandlingen *Luthers lära om kallelsen 1942*.⁴⁶ Wingren finner att Luther tar sin utgångspunkt i det konkreta. Det kroppsliga och materiella. Här finner Wingren en "vän" som han alltid kan vända sig till. En vän som förstår hans frustration över att livet i världen negligeras av samtidens teologiska strömningar. Att Gud och Guds handlande endast knyts till en specifik sfär långt bortom det vardagliga livet.⁴⁷

Wingren inleder nu en "kometkarriär" vars syfte är att läka den skada som den europeiska 1900-talsteologin orsakat. En av de teologer som, enligt Wingren själv, bär ett stort ansvar för att denna skada uppstått är hans lärare och handledare Anders Nygren. Efter en mycket lång och utdragen tillsättningsprocess utses Wingren till att efterträda Nygrens professur i teologisk etik 1954. I samband med installationsföreläsningen går Wingren till angrepp mot sin företrädare. Denna händelse kan ses som startpunkten för Wingrens "läkningsprocess". Under de kommande decennierna kommer Wingren utveckla ett teologiskt system vars syfte är att ge en helhetsbild rörande teologi och etik.⁴⁸ Den nyutnämnde professorn är *inte* intresserad av att gå i sin företrädares fotspår och renodla det specifikt kristna. Wingren menar att detta sker på bekostnad av det mänskliga. Den första trosartikeln om skapelsen tonas ned på bekostnad av den andra. Omkring 1960 har Wingren byggt upp ett enhetligt teologiskt system som han i stort sett kommer att hålla fast vid.⁴⁹ Det är endast små nyanser och förskjutningar som äger rum. Wingrens teologiska produktion och hans förkärlek för att debattera gör honom internationellt uppmärksam och han blir gästprofessor vid flera utländska universitet. Resor och gästföreläsningar varvas med internationella förtroendeuppdrag. Denna intensiva och produktiva karriär pågår fram till hans pensionering 1977. Wingren var trogen Lunds universitet under nästan fyra decennier.

I mitten av 1970-talet inträffar tre viktiga händelser i Wingrens liv. Den första inträffar 1974 då han avsäger sig sitt prästämbete i protest mot Svenska kyrkan.⁵⁰ Denna protestaktion har att göra med den så kallade ämbetsfrågan. Wingren har deltagit i en mängd debatter till stöd för kyrkomötets beslut att öppna prästämbetet för kvinnor. Beslutet följdes av splittring och diskriminering av kvinnliga präster. Wingren vägrade att vara ämbetsbärare och därmed en del av denna inomkyrkliga splittring.

Den andra händelsen äger rum 1976 då Wingren skiljer sig från sin hustru och gifter om sig med Greta Hofsten. Hofsten räknas vid denna tid som en förgrundsgestalt inom den intellektuella vänstern.⁵¹ Efter pensioneringen 1977 fortsätter Wingren att skriva och debattera men han kommer mer och mer inta rollen som en "outsider".⁵² Hofsten bidrar till att vidga Wingrens perspektiv.⁵³ Wingrens luthertolkning omformuleras, med hjälp av Hofsten, till en kritik mot det framväxande tillväxtsamhället. Wingren menar att detta nya samhälle riskerar att slita sönder människors

⁴⁶ Kristensson Uggla (2010) s. 99 "I sin avhandling säger han sig i Nygrens anda vilja genomföra en rent historisk uppgift, men framställningen tar ändå formen av en utläggning som är så immanent att författaren "tar" Luthers röst. Hans framställning förutsätter också i långa stycken en konfessionell pakt mellan text och läsare, vilket man inte utan vidare kan förutsätta".

⁴⁷ Kristensson Uggla (2010) s. 110

⁴⁸ Bexell (1981) s. 155

⁴⁹ Kristensson Uggla (2010) s. 132

⁵⁰ Ibid. s. 25

⁵¹ Ibid.

⁵² Kristensson Uggla (2010) s. 192 "Men det måste ändå ha framstått som komplicerat för de forna kollegorna att möta Gustaf Wingren när denne intog rollen som martyr och outsider".

⁵³ Kristensson Uggla (2010) s. 151

livsförutsättningar med kallelsearbete och relationer.⁵⁴ Wingrens nya hustru spår på kritiken mot det nya och moderna samhället. Detta nya och moderna samhälle utmärks av en framväxande individualism och nihilism.⁵⁵

Wingren kom att uppfattas som radikal inom det inomkyrkliga- och teologiska klimatet från mitten av 1970-talet. Mycket av detta rykte skapades av Wingren själv. I en bok från 1979 skriver den pensionerade professorn följande:

Anarkin förvärras av att den reformistiska arbetarrörelsen (socialdemokratin) har accepterat de fria marknadskrafternas kapplöpning inbördes och begränsat sina ingrepp till en rimligare fördelning av de vinster som uppkommer. Fabrikanten, kapitalägaren, bör enligt denna fördelningsideologi inte ensam få behålla det överskott som produktionen avkastar, utan de anställda, arbetarna, bör få del av vinsten.⁵⁶

Denna utveckling med ökad produktion och vinstintresse är en skadlig utveckling som bidrar till miljöförstöring.⁵⁷ Som pensionerad professor genomgår Wingren en självvald "process" i syfte att proletarisera sig.⁵⁸ Blev Wingren således socialist i samband med att han gifte sig med Greta Hofsten? Bengt Kristensson Uggla vill dock tona ned Wingrens politiska radikaliserings och skriver följande: "Han tänkte sig hur som helst aldrig socialismen i termer av förstatliganden, utan kunde tala om socialism i ganska allmänna termer av "att låta den egna existensen ingå i en gemenskap som gynnar medmänniskorna".⁵⁹

Citatet ovan exemplifierar hur Wingren rekontextualiserar sina tidigare tankar beträffande luthersk kallelsetetik. I socialismen ser Wingren en ideologi som, enligt honom själv, kan omfatta Luthers tankar om arbete och rättfärdiggörelse. Av denna anledning bör Wingrens "radikaliserings" tonas ned.

Wingren var en av Sveriges mest inflytelserika och produktiva teologer under 1900-talet. Han var teolog med stort "T" och hans teologiska idésystem kunde appliceras på allt. Wingren kunde till exempel tolka de mest vardagliga händelserna ur ett teologiskt perspektiv. Wingren var inte bara lutherforskare och Irenauskännare. Han var även bibelteolog. Jag har tidigare nämnt att Wingren hade ambitioner att bli bibelforskare och exeget. Han återkom ständigt till bibelperikoperna i sitt författarskap. Bibelperikoperna exemplifierade ofta hans argumentation. Hans antropologi utgår från bibelberättelsen om Adam. Att berättelsen om Adam är en berättelse om människan.⁶⁰ Wingren skriver:

"Genom att beskriva hur Adam skapades och föll målar författaren vår nuvarande situation, han skildrar vårt liv såsom ett skänkt liv, i vilken destruktionen genast slår rot, så snart livet är fött".⁶¹

Det finns dock två bibelord som förekommer oftare än andra i Wingrens teologiska författarskap. Det ena av dessa bibelord är Jesu liknelse om vetekornet. Det andra är den så kallade Kristushymnen i Fillipperbrevet andra kapitel "där Paulus talar om honom som var till i gudsgestalt, men som

⁵⁴ Kristensson Uggla (2010) s. 206 " Rimligast är nog att säga att Wingren utvecklade ett slags civilisationskritik vars udd riktades mot tillväxtsamhället, värdenihilismen, söderslitandet av vardagslivet och så vidare".

⁵⁵ Kristensson Uggla (2010) s. 148

⁵⁶ Wingren (1979) s. 103-104

⁵⁷ Wingren (1979) s. 57

⁵⁸ Kristensson Uggla (2010) s. 192

⁵⁹ Kristensson Uggla (2010) s. 206

⁶⁰ Wingren (1983) s. 12-13

⁶¹ Wingren (1974) s. 35

lämnade allt och utblottade sig och som därför upphöjdes över alla”.⁶² Dessa båda bibelperikoper utgör ett fundament beträffande Wingrens livstolkning.

4.2 Gustaf Wingrens teologiska etik

Gustaf Wingrens teologiska etik är en etik som tar sin utgångspunkt i människans situation och hennes givna omgivning. Wingren utgår, i sin formulering av en teologisk etik, från en antropologisk ansats.⁶³ Wingren har således inte utvecklat och behandlat en specifik ”etik” som skulle ligga på ett område vid sidan av hans övriga författarskap. I kraft av denna antropologiska ansats blir teoretisering och moralfilosofiska begrepp ointressanta. Wingrens teologiska etik är en erfarenhetsnära etik som utgår från den allmänmänskliga livserfarenheten.⁶⁴ Wingren skriver:

”Det som är djupast ”moraliskt” i människolivet ligger före all moral [...] godheten är given på samma sätt som livet är givet”.⁶⁵

Wingren menar att *det goda* kan varsnas i människans tillvaro. Det goda uppenbaras i mötet med det destruktiva. I detta sammanhang åberopar Gustaf Wingren K. E Løgstrups fenomenologiska analys:

Varje nöd är nämligen ett rop, den är det redan genom att vara nöd, utan att alltid ord behöver uttalas. Och ropet väcker den andra människan och framdriver handling. Den som då handlar har kanske före handlingen gått och funderat på ett ”etiskt problem”, det betyder i så fall relativt litet för handlingen. Ty det är icke de av överläggning och beslut framdrivna handlingarna, det är icke moralen som gör att livet består contra döden. Det som håller det mänskliga livet uppe är de handlingar som vi inte kan undandra oss, dessa som Løgstrup i sin analys benämner ”spontana livsyttningar”.⁶⁶

Wingrens teologiska etik sammanfattas, enligt mitt sätt att se det, i hans sätt att beskriva vad som utmärker en god handling. Denna uppfattning hjälper läsaren att förstå hur Wingren resonerar beträffande etiska satser:

Insikten om den Andre såsom värd vår omsorg behöver vi inte hämta ur Bibeln. Den naturliga lagen är skriven i varje människas samvete, därom är Nya testamentet och Luther ense. God är min gärning när den gagnar min nästa, även om den är framtvungad och utförs ovilligt.⁶⁷

Medmänniskan är *alltid* värd vår omsorg, menar Wingren. Att *ge* denna omsorg är något gott och meningsfullt. Människor hjälps åt att tillsammans ge omsorg om andra. Detta kan ske dels spontant i mötet med medmänniskan eller också kan denna omsorg tvingas fram. Både den spontana och framtvungade omsorgen om medmänniskan är, enligt Wingren, ett resultat av Guds aktiva handlande. Wingrens etik blir således en teologiskt präglad etik. Människans situation utmärks av att hon är ställd under Guds lag och krav. Gud driver, genom sin lag, människor till omsorg om andra. Wingren skriver:

⁶² Kristensson Uggla (2010) s. 121

⁶³ Bexell (1981) s. 147

⁶⁴ Jfr. Edqvist, Erik ”Den vardagliga erfarenhetens metafysik. Nedslag i K. E Løgstrups tänkande” Svensson, Thord, Cejvan, Ervik & Stenqvist, Catharina [red.] *Tillvarons utmaningar. Religionsfilosofiska studier i erfarenhet, tro och mening* (2012) s. 25

⁶⁵ Wingren (1974, 1995) s. 42

⁶⁶ Wingren (1974, 1995) s. 42-43

⁶⁷ Wingren (1991) s. 35

Gud regerar i världen genom lagen. Lagen är icke en god rest i människans inre, utan lagen är en gudomlig handling, genom vilken Gud håller sin skapade värld uppe, trots att människorna i hans värld äro onda. Och därvid spelar nästan, hela myllret av människor runt omkring oss, en utomordentlig roll. Medmänniskornas krav, behov och önskningar äro redskap, genom vilka Gud Skaparen håller en mängd tjänster i rörelse på jorden.⁶⁸

Människans moraliska kvaliteter blir starkt nedtonade i Wingrens resonemang. Wingren skriver att människor är onda. Allt gott som utförs på jorden är således ett verk av Gud. Gud tvingar människan att utföra det goda. Människan är således inte kapabel att ensam (utan Guds hjälp), utföra det goda i världen:

Varken den nödställda eller den görande besitter godhet såsom en honom tillkommande kvalitet. Här gäller satsen: "Ingen är god utom Gud allena." Det är Skaparen ensam som är god, därför blir det som han skapar gott, även när det passerar genom onda redskap.⁶⁹

Wingrens etik är således en teocentrisk etik som tar sin utgångspunkt i den goda Gudens handlande i världen.⁷⁰ Människan är skapad av Gud och ställd under lagen. Lagen driver människan till att utföra osjälviska handlingar vars syfte är att skydda och ge omsorg om det skapade liv som ständigt utsätts för destruktion. Dessa goda och osjälviska handlingar som dagligen utförs av människor kan, enligt Wingren, *inte* skrivas på människans konto. Det goda och osjälviska kommer från Gud ensam.

⁶⁸ Wingren (1960) s. 182-183

⁶⁹ Wingren (1960) s. 183-184

⁷⁰ Wingren, Gustaf. *Skapelsen och lagen* (1958) s. 28 "Allt liv är skapat liv och sålunda skänkt av Skaparen. Kroppen lever *nu* [...] Att leva innebär att utifrån mottaga. Så snart dessa tillflöden utifrån täppas till, släckes livet.

5 Metod och material

5.1 Metod

Metoden för att utreda uppsatsens frågeställningar har varit att genomföra en kvalitativ litteraturstudie. Syftet med kvalitativa studier är att nå en djupare kunskap och förståelse.⁷¹ Kvalitativ metod är därmed att föredra för att kunna utreda uppsatsens frågeställningar. När det gäller att besvara uppsatsens första två första frågeställningar, frågan om Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening har den självklara metoden varit att studera hans egna texter i ämnet samt relevanta texter författade av forskare som berör Wingrens syn i dessa frågor. Dessa forskare är Bo Håkansson och Bengt Kristensson Ugglå.

När det gäller frågeställningen som berör kritiken av Wingrens syn på arbetet och arbetets mening har jag studerat texter av tre forskare som kritiserar Wingren för hans syn på arbetet och arbetets mening. Dessa tre forskare är Karl-Manfred Olsson, Carl-Henric Grenholm och Birgit Stolt. De tre kritiserar Wingrens idéer utifrån olika perspektiv. Urvalet av just dessa forskare har gjorts utifrån inläsning av bakgrundsmaterial. Kritik av Karl-Manfred Olsson och Carl-Henric Grenholm fann jag i Håkanssons avhandling *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid* från 2001. Vid inläsning rörande Luthers kallelsetik kom jag i kontakt med Birgit Stolts bok *Luther själv* från 2004 som är en av de senare skrifterna om Luther på svenska. I denna bok diskuterar och kritiserar Stolt Wingrens syn på arbetet och arbetets mening.

Har Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening någon relevans idag? Att utreda och undersöka denna uppsats fjärde frågeställning skulle kunna ske på en rad olika sätt. För att belysa Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening i dagens samhälle har två olika angreppssätt används – dels en analysram och dels en fallstudie (se nedan). Den analysram som tagits fram för att ge perspektiv på, och kontrast gentemot, dagens samhälle är konstruerad utifrån de tre begreppen *ensamhet, individualism* och *utanförskap*.

Att just begreppen ensamhet, individualism och utanförskap valts har att göra med Gustaf Wingrens syn på arbetet och dess mening. I mitt arbete med att undersöka just hans syn på arbetet och arbetets mening har det blivit tydligt för mig att begreppen ensamhet, individualism och utanförskap är centrala i uppsatsens undersökningsmaterial. Wingrens idéprogram i frågan utgör i sig ett slags angrepp mot såväl ensamheten som individualismen och utanförskapet. De tre blir något som Wingrens idéprogram bekämpar. En annan anledning till att just dessa tre begrepp passar i analysramen är att de är aktuella såväl i vårt samhälle idag som i samhällsdebatten. Att applicera Gustaf Wingrens idéprogram och hans motstånd mot ensamheten, individualismen och utanförskapet på dagens samhälle innebär indirekt en samhällskritik. Analysramen blir därmed ett sätt att analysera huruvida Wingrens syn på arbetet och arbetets mening har någon relevans för vårt samhälle idag.

För att vidare undersöka huruvida Wingrens syn på arbetet och arbetets mening kan aktualiseras i dagens samhälle har en konkret samhällsfråga valts ut som fallstudie. Samhällsfrågan handlar om den protest som specialistsjuksköterskors massuppsägning vid Skånes universitetssjukhus i januari 2013 utgjorde. Denna händelse har setts i ljuset av Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening. Att jag ansett sjuksköterskornas uppsägning vara en lämplig fråga som fallstudie är att den

⁷¹ Patel & Davidsson (1991, 2003) s. 14

väcker en rad frågor som berör arbetet och arbetets mening och inte minst frågor kring ekonomiska värden kontra existentiella. Frågan är således etiskt laddad liksom Wingrens teologiska författarskap. Därför är fallstudien relevant i denna undersökning.

5.2 Material

Gustaf Wingrens samlade produktion uppgår till 752 tryckta skrifter.⁷² Detta stora omfång är i sig ett materialproblem då det utifrån denna studies omfattning inte är möjligt att utreda frågan om Wingrens syn på arbete och arbetets mening på ett fullständigt sätt. Ett urval av Wingrens digra produktion har därför varit nödvändigt. För att på något sätt bringa ordning i dessa 752 skrifter och kunna göra ett urval av de som kan tänkas vara aktuella har avhandlingen Bo Håkanssons avhandling *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid* samt Bengt Kristensson Ugglas biografi *Gustaf Wingren. Människan och teologin* varit till stor hjälp då både Håkansson och Kristensson Ugglas presenterat och indelat Wingrens författarskap utifrån olika teman. Utifrån detta har jag kunnat avfärda vissa tryckta skrifter och låtit studera andra närmare. De skrifter som varit huvudmaterial när det gäller att utreda uppsatsens frågeställningar är Gustaf Wingrens doktorsavhandling *Luthers lära om kallelsen* (1942), samt de dogmatiska arbetena *Evangeliet och kyrkan* (1960) och *Credo. Den kristna tros- och livsåskådningen* (1974, 1995). Jag har även använt Wingrens texter *Öppenhet och egenart* (1979) och den på danska utgivna *Konfrontationer* (1989). Jag har även funnit att Wingren författat en rad artiklar på detta område. Dessa är *Arbetets mening* (1949), *Protestantisk arbeidsetik* (1989) samt recensionen *Livets mening* (1976) i Sydsvenska Dagbladet. Jag vill även betona att Kristensson Ugglas intellektuella biografi och Bo Håkanssons avhandling varit till stor hjälp i arbetet med att besvara uppsatsens frågeställningar.

När det gäller uppsatsens bakgrundsdelar uppmanas läsaren att studera referenserna i berörda kapitel.

5.3 Metod- och materialproblem

Det ligger inget metodproblem i att välja en kvalitativ metod då uppsatsens frågeställningar svårligen låter sig kvantifieras. Däremot skulle analysramens konstruktion kunna diskuteras utifrån vilka begrepp som valts. Dock bör någon annan som analyserar samma material med samma analysram komma till likartade slutsatser. Gällande fallstudien torde en lång rad andra samhällsfrågor kunna ha valts och passat uppställda kriterier. Det är ett metodproblem att endast en fallstudie gjorts. Det hade varit intressant att bredda studien med fler fallstudier vilket dock inte låtit sig göras inom ramen för denna studies omfattning och omfång.

Som nämnts ovan har Gustaf Wingrens digra produktion i sig inneburit ett slags metodproblem. Det har varit nödvändigt att förutom uppsatsens allmänna avgränsningar också göra ett relativt snävt materialurval. Urvalet har inte alls inneburit några svårigheter med att svara på uppsatsens frågeställningar men en medvetenhet ska finnas kring det faktum att det kan finnas texter av Wingren i ämnet som skulle kunna fördjupa och eventuellt ge ytterligare perspektiv. Genom att dels

⁷² Gustaf Wingrens tryckta skrifter 1933-1995. Bibliografisk förteckning upprättad av Leif Lindin, Ann-Louise Svensson och Jonny Karlsson. *Tolkning & Konfrontation. Ett symposium om Gustaf Wingrens teologi med anledning av hans 85-årsdag den 29 november 1995* (1996) s. 109-147

välja texter av Wingren från olika tider av hans teologiska författarskap och dels kombinera urvalet av Wingrens texter med etablerade forskares studier i frågan minskas risken för att ge en alltför snäv bild.

5.4 Tidigare forskning

Hittills har endast två svenska avhandlingar publicerats om Gustaf Wingrens teologi. Den första avhandlingen *Predikans samtal. En studie av lyssnarens roll i predikan hos Gustaf Wingren utifrån Michail Bachtins teori om dialogicitet* (2000) är författad av Jonny Karlsson och temat berör Wingrens förkunnelse. Den andra avhandlingen *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid* (2001) är författad av Bo Håkansson och handlar om Wingrens kyrkosyn. Av dessa två är det främst Håkanssons arbete som varit användbart för denna studie.

I november 2010 arrangerade Lunds universitet ett symposium om Gustaf Wingren och hans teologi. Syftet med symposiet var att högtidlighålla minnet av Gustaf Wingrens 100 års minne. Till detta symposium författade Bengt Kristensson Uggle den intellektuella biografi *Gustaf Wingren. Människan och teologin* (2010). Gustaf Wingrens teologi har även uppmärksammats i vetenskapliga arbeten som berör ett annat teologiskt huvudtema. Detta kan exemplifieras med Ola Sigurdsons avhandling *Karl Barth som den andre. En studie i den svenska teologins Barth-reception* (1996) samt Dag Sandahls avhandling *En levande folklig kyrka* (1981).

Gustaf Wingrens teologi har även väckt en rad utländska forskares intresse. Henry Vander Goot har studerat Wingrens teologi utifrån en skapelseologisk ansats i avhandlingen *The Fundamentality of Creation in the Theology of Gustaf Wingren* (1976). Audun Øiestad har studerat Wingrens tolkningar av Luther och Irenaeus i avhandlingen *Studie i Gustaf Wingrens teologi* (1975). John Norman Jonsson analyserar Wingrens relation till teologerna Barth, Bultmann och Nygren i avhandlingen *The Thought of Gustaf Wingren and its Relationship to some modern Theologians* (1966). I detta sammanhang ingår också Francis Reillys avhandling *Law and Gospel in the Theology of Gustaf Wingren* (1975).⁷³

Idag finns det etiker som forskar kring temat om arbetet och arbetets mening. Ett exempel är den teologiska fakulteten vid Uppsala universitet där Carl-Henric Grenholm är ämnesföreträdare. Han har till exempel författat *En analys av sex teorier om arbetets syfte och värde* (1994).

⁷³ Bexell (1980) s. 146

6 Gustaf Wingrens syn på arbetet

Gustaf Wingren ser, i Martin Luthers efterföljd, arbetet som en grundförutsättning för hela mänsklighetens existens.⁷⁴ Wingrens livstolkning tar sin utgångspunkt i det allmänmänskliga. I det liv som aldrig vilar.⁷⁵ Genom det vardagliga arbetet, ser Gustaf Wingren i likhet med Martin Luther, något mycket större än bara "arbete". Arbetet tolkas som gärningar vars syfte är att vårda och skydda det människoliv som ständigt är utsatt för destruktion.⁷⁶

Arbetet, uppfattas av Wingren, som en grundläggande förutsättning för en slags ömsesidig relation människor emellan. Denna uppfattning hämtar Wingren från den lutherska teologin. Wingren skriver: "De yttre förhållandena i arbetet innehåller en starkare kärlek än vårt hjärta innehåller, en kärlek som tvingar och driver oss".⁷⁷ Arbetet bidrar således till att människor lever i ett ömsesidigt beroende.⁷⁸ "Genom det helt vanliga vardagsarbetet är vi i varandras liv"⁷⁹ Bröd, kläder, hus och vårdinrättningar existerar endast på grund av människors olika arbetsinsatser.⁸⁰

Wingren uppfattar arbetet så som osjälviska gärningar. Gärningar vars syfte är att ge omsorg om medmänniskan. Dessa gärningar uppkommer i stunden och är oemotståndliga. Bakom denna dessa gärningar verkar Gud som skapare:

Vad Gud i skapelsen ger oss, är yttre, kroppsligt liv och *arbete*. Det vi behöver för att i elementär mening leva och inte gå under, det kan aldrig vinnas på annat sätt än genom "anletets svett". Tvånget, det genom de världsliga lagarna utövade tvånget, hör också till det för livets bestånd oundgängliga. Tvånget är något Skaparen vill, anarkin är något han icke vill.⁸¹

Människor tas i bruk och kallas till att utföra Guds handlingar på jorden. Människor blir, i kraft av kallelsen, verktyg i Guds hand. Detta sker, enligt Wingren, med ett tvång från Guds sida. Bo Håkansson skriver:

Människans arbete är enligt Wingrens luthertolkning en mask, "larva" bakom vilken Gud döljer sig då han vill ge sina gåvor. Att denna uppfattning också delas av Wingren själv är tydligt och visar sig i hans sätt att resonera även i andra delar av hans författarskap.⁸²

Människan är befalld (av Gud) till att arbeta och tjäna. Denna befallning uppkommer och blir synliggjord i människans relationer och möten. Trots att människan är befalld att lyda Guds befallning är hon fri att handla inom den sfär som omfattar hennes kallelse. Wingren skriver:

Friheten är slavens frihet att röra sina lemmar som han vill i sin herres tjänst, i den gärning, till vilken befallningen driver honom. Denna frihet i handhavandet av skapelsens ting åtnjuter människan i sin av Skaparen givna syssla (ståndet), denna ståndsytta i vilken Gud är närvarande och verksam såsom givare av ständigt nya och friska ting för livet på jorden. Det är icke endast bondens kallelse, som rymmer

⁷⁴ Wingren (1988) s. 54 "Det arbejde med hænderne, som gør, at der findes huse at bo i og mad at spise, har altid eksisteret. Alene takket være dette arbejde, der hele tiden er igang, overlever menneskeheden".

⁷⁵ Wingren (1942) s. 129

⁷⁶ Wingren, Gustaf. "Protestantisk arbejdsetik" (1988) s. 54

⁷⁷ Wingren (1970) s. 14

⁷⁸ Jfr. Armgard (1993) s. 32 "I kraft av interdependensen har varje människa något av en eller flera människors liv i sin hand. [...] I stort som i smått gäller emellertid att människor är vad *Martin Luther* kallar varandras dagliga bröd".

⁷⁹ Wingren (1967) s. 21

⁸⁰ Wingren (1970) s. 9

⁸¹ Wingren (1979) s. 103

⁸² Håkansson (2001) s. 212

växlingar, knuten som den är vid årstidernas lopp. Varje mänskligt arbete är underkastat tusen omskiftelser. Den ena stunden ger icke detsamma som den andra. Men i varje stund vill Gud göra något, det finns en befallning och en gärning överallt, ty nästan och kallelsen kunna vi aldrig kasta av oss.⁸³

Wingren tolkar även arbetet ur ett existentiellt perspektiv. Ett liv med arbete och relationer blir ett liv som kan tydas i ett eskatologiskt perspektiv. Att ett arbete är slitsamt och smutsigt är, enligt Wingren, något som positivt och eftersträvansvärt.⁸⁴ Wingren skriver:

Smutsen i utövandet av ett hantverk, de skrikande barnen i äktenskapet som hindrar sömn, avund och förtal i ämbeten på topparna i samhället och liknande sådana ting, det är korset, Kristi kors. Lever man i världen träffas kroppen av korset. Där, i världen och bara där, händer det som dopet vill frambringa, nämligen dödandet av den gamla och själviska människan. Utan ångest och utan anfäktande kan detta dödande icke komma till stånd.⁸⁵

Att leva innebär att arbeta. Människans liv med arbete och relationer är ett liv som innefattar stora påfrestningar. Att utsättas för dessa påfrestningar innebär att kroppen träffas av "korset". Detta verk är ett verk av Gud och innebär att människan blir utsatt för en *tukt*. Wingren menar att "tuktan ligger i *allt* människoliv".⁸⁶ Varför resonerar Wingren i dessa ordalag? Varför måste arbete förknippas med påfrestningar och tukt? Wingren tolkar människans situation utifrån berättelsen om Adam i första Mosebok: "Berättelsen om Adam i Gen. 1-3 är en berättelse om varje människa".⁸⁷ Den moderna människan tvingas, likt bibelns Adam, att "i sitt anletes svett" arbeta för sin föda. Wingren skriver: "I det arbete hon fullgör för att själv leva gagnar hon samtidigt annat liv än sitt eget, medmänniskans liv".⁸⁸ Det slitsamma vardagsarbetet tuktar Adams (människans) egoistiska karaktär. Adam (människan) är den som frestas, den som vill rycka till sig makt och kunskap. Adam (människan) är den som inte nöjer sig, den som ständigt vill ha mer. Wingren talar om dessa egenskaper som "Adams rörelse". Denna "rörelse" vill Gud bryta ned. Gud vill tukta Adam (människan). "Den Gud, som kräver gärningar på arbetsplatserna är den Gud, som tuktar Adam".⁸⁹ I denna nedbrytande tukt intar det vardagliga arbetet en nyckelposition. Arbetet skall tukta den enskildes ego och tolkas som ett medel vars syfte är att ge omsorg om medmänniskan. Utifrån detta resonemang blir Wingren kritisk till att arbetet ses som ett medel för "karriär" och "självförverkligande". Människor som vill göra karriär i arbetslivet är människor som indirekt följer Adams rörelse och denna rörelse är, enligt Wingren, negativ och destruktiv. I stället skall människor gå i motsatt rörelse för att istället följa den andre Adam (Kristus). Kristus är den som, tillskillnad från Adam, intar en tjänares gestalt och endast "är för andra".

7 Gustaf Wingrens syn på arbetets mening

I en artikel från 1949 beskriver Wingren sin syn beträffande arbetets mening. I detta sammanhang är det meningsfulla knutet till medmänniskans bästa. Det meningsfulla består i att arbetet bidrar till

⁸³ Wingren (1942) s. 228

⁸⁴ Den pensionerade kyrkoherden Anders Nihlgård berättade vid ett tillfälle att Gustaf Wingren ska ha påstått att människor som skurar offentliga toaletter har ett av samhällets viktigaste arbeten. Detta arbete är ett osjälviskt arbete som direkt förhindrar sjukdomar och epidemier.

⁸⁵ Wingren (1970) s. 18

⁸⁶ Wingren (1960) s. 52

⁸⁷ Wingren (1960) s. 44

⁸⁸ Wingren (1960) s. 45

⁸⁹ Wingren (1960) s. 51

medmänniskans existens. Arbetet blir en gärning vars syfte är att skydda och bevara det människoliv som ständigt är utsatt för destruktion. Om arbetet skulle upphöra hotas medmänniskans existens.⁹⁰

Wingren menar att arbetet är befallt av Gud som ständigt skapar och förnyar. Människan är en del av denna process eftersom hon kallas till att arbeta, och således blir ett nödvändigt verktyg i Guds ständigt pågående skapelseprocess.⁹¹ Att vara ett redskap i denna process innebär påfrestningar. Denna process av arbete och relationer leda till att människor slits ned både fysiskt och psykiskt. Denna nedslitning ser Wingren som högst meningsfull:

”Ingenting i livet är riktigt meningsfullt om det inte innebär att jag i någon form tas i bruk. Tas jag i bruk slits jag ner. Döden på dödsdagen är endast ett specialfall av denna meningsfulla nedslitning”.⁹²

Gustaf Wingrens syn på arbetets mening är således direkt sammankopplad med hans syn på livets mening. Att tas i bruk och slitas ned är något högs meningsfullt och detta meningsfulla nedslitande innebär död. Wingren skriver: ”Men alla vi som kommer att dö en dag har ju dött hela tiden, oavbrutet förbrukats och slitits ut, såsom verktyg slits ut. Det var det som var det meningsfulla i livet”.⁹³

Just döden intar rollen som en tolkningsnyckel beträffande Wingrens syn på arbetets mening. Wingren argumenterar för detta genom att åter lyfta fram vetekornets livsform.

”Att i lydnad ”ta” förlusten, acceptera det meningslösa arbetet och den meningslösa döden, det är att vara ”i Gud”. Detta är vetekornets livsform. Dess mening ligger i att falla ner i jorden och dö”.⁹⁴

Arbetets mening handlar om att *acceptera* och *lyda*. Denna acceptans kan ses som en existentiell tukt. Meningen med arbetet handlar om att den enskildes ”ego” skall brytas ned till förmån för omsorgen om medmänniskan. Att endast bejaka sina egna intressen är, enligt Wingren, något destruktivt. Istället skall vetekornets livsform bejakas. Jesu liknelse om vetekornet handlar om liv, död och uppståndelse och löper som en röd tråd genom Wingrens teologiska författarskap. Detta perspektiv kan hjälpa en arbetande människa att uthärda sin tunga och tillsynes meningslösa situation. Wingrens perspektiv bidrar till meningssammanhang när det är som svårast. Det meningslösa arbetet är inte meningslöst bara för att den enskilde uppfattar det så. Istället är det högst meningsfullt då det bidrar till någon annans nödortf. Att leva ett meningsfullt liv innebär således att *leva för andra*. Bengt Kristensson Uggla skriver:

Livets mening är att vara för andra. Det viktigaste i livet finns utanför oss själva. Så ser grunddragen i Gustaf Wingrens livstolkning ut. Förmågan att kunna ställa sig i den andres skor är alldeles nödvändig för att leva ett komplett liv. Kärlek handlar ytterst sett att ha sitt centrum utanför sig själv.⁹⁵

Gustaf Wingrens syn på arbetets mening är en del av hans stora teologiska system. Att gå in i relationer och arbete innebär att gå in i det sammanhang som Gud vill att människan ska gå in i. Om en människa lever detta vardagsnära liv lever hon ett liv i dopet. Doplivet handlar, enligt Wingren

⁹⁰ Wingren, Gustaf. ”Arbetets mening” *Svensk teologisk Kvartalskrift* 25 (1949)

⁹¹ Wingren (1974, 1995) s. 124 ”Varje vecka är en vecka i dig, med arbetsdagar som ingår i ditt skaparverk”

⁹² Wingren, Gustaf. ”Livets mening” Recension i *Sydsvenska dagbladet* 1976-04-27

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Kristensson Uggla (2010) s. 121

⁹⁵ Kristensson Uggla s. 268

om att dagligen dö och uppstå. När människan upplever motgångar och meningslöshet upplever hon "död" eller "kors" och hon upplever detta i sin specifika och unika kallelse:

"Vårt dop realiserar i vårt jordiska kallelsearbete, som är *öppet* utåt mot mänskligheten och som är "den filantropiska aktionen" par excellence".⁹⁶

Wingren menar att den döpte kan tyda sin egen död i arbetet. Dopet är inte ett dop till ett liv i kyrklig kontext utan ett dop till "det sanna människolivet som varierar och levs i tusentals former i yrkena och hemmen".⁹⁷ I mitt tycke så sammanfattas Wingrens synsätt i en bön som publicerades i läroboken *Credo. Den kristna tros- och livsåskådningen* från 1974:

Låt de enkla gärningar jag utför i min vardag nå fram och stödja någon, vore det så blott en enda människa. Du har flätat oss alla samman, du ser de trådar som knyter en osynlig gemenskap mellan trötta och starka, modlösa och tappra. Jag vet att jag är i din hand och att jag dagligen mottager goda gåvor från de människor som är längre ner i förtvivlan än jag själv. Tag mina vardagshandlingar och låt dem gå dit du vill. Herre låt mig bli van vid natten. När plikterna tär på min kraft, låt mig känna igen min kommande död i tröttheten och låt mig bevara trons visshet, att död är liv för den som är i Jesus Kristus.⁹⁸

8 Kritik mot Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening

Gustaf Wingrens syn på arbetet har självfallet inte stått oemotsagd. Karl-Manfred Olsson skriver i *Kontakt med kyrkan*:

Att man med inre tillfredsställelse kan utföra yttre goda gärningar till nästans tjänst och att detta utgör ett viktigt moment i nästanrelationen, kommer här helt och hållet i skymundan. Arbetsglädje, trivsel och anpassning i arbetslivet, frågan om arbetets mening överhuvud, drunknar hos Wingren i ett enda: döden i arbetet såsom en del av den kommande döden.⁹⁹

Karl-Manfred Olssons kritik bemötte Gustaf Wingren i *Evangeliet och kyrkan* (1960) Wingren menar där att det moderna välfärdssamhället med alla rättigheter gjort att hans syn på arbetet kan te sig främmande. Wingren skriver om människorna i det moderna välfärdssamhället: "att de icke ha något att tacka för, stryper man också deras glädje."¹⁰⁰

Carl-Henric Grenholm menar att Wingrens kallelselära är otidsenlig i det moderna samhället på så sätt att Wingren för tankarna till arbetet snarare i ett feodalt 1500-talssamhälle än till ett samhälle *efter* den industriella revolutionen och där arbetarna fått både fackföreningar och politiska partier som för deras talan.¹⁰¹ Bo Håkansson refererar en artikel i *Dansk teologisk tidskrift*¹⁰² som är intressant utifrån Grenholms kritik. I artikeln låter Wingren en 1500-talsmänniska föra dialog med en 1900-talsdito, de båda diskuterar arbetets mål och mening. Den moderne människan i dialogen kritiserar det gamla samhällets arbete som ett där människan reduceras till ett slags verktyg för Gud och där det dessutom både finns brist på såväl fritid som ett intresse för höjd levnadsstandard. 1500-

⁹⁶ Wingren (1960) s. 60

⁹⁷ Kristensson Uggla (2010) s. 124-125

⁹⁸ Wingren (1974, 1995) s. 75

⁹⁹ Olsson Karl-Manfred (1960) *Kontakt med kyrkan*, s. 82 Stockholm: LTs förlag

¹⁰⁰ Wingren Gustaf (1960) *Evangeliet och kyrkan*, s. 240 Lund: Gleerups

¹⁰¹ Grenholm Carl-Henric (1988) *Arbetets mening: En analys av sex teorier om arbetets syfte och värde*, s. 177-178 Uppsala universitet: Uppsala Studies in Social Ethics nr II

¹⁰² Wingren Gustaf "Arbejdets mål og mening" i *Dansk teologisk tidskrift* 1953, årg. 16 s. 28-36

talsmänniskan däremot säger med anledning av bristen på fritid att en gammal trotjänare fann en sådan glädje i arbetet att semester inte var nödvändigt. Den fiktive 1500-talsmänniskan menar vidare att arbetet, förutom att tjäna nästan (och det gemensamma), också är viktigt för att dana/tukta karaktärer.¹⁰³

Birgit Stolt är mycket kritisk till Wingrens syn beträffande arbetet och dess mening. I boken *Luther själv. Hjärtats och glädjens teolog* från 2004 skriver hon att Wingren har en allt för enformig bild av Luthers syn på kallelsen. Kallelsen med det vardagliga arbetet beskrivs, av Wingren, som en nattsvart pina vilket i sin tur bidrar till en arbetsplikt utan glädje. Stolt menar att Wingren bär ett stort ansvar för att den svenska uppfattningen av Luther är så mörk och dystert. I detta sammanhang vill hon kritisera Wingren med hjälp av den amerikanska teologen Kenneth Hagen:

”From Wingren, one gets the impression that vocation is only suffering, trouble and death (his words). What happened to the joy of serving Christ also in one’s vocations?”¹⁰⁴

Stolt menar med hjälp av Hagens kritik att Wingren har lyft fram en allt för ensidig bild av kallelsearbetet i sin avhandling från 1942. Stolt menar att Wingrens glädjelösa bild är näst intill felaktig:

Det är inte underligt att det är denna dystra syn som präglar den svenska uppfattningen om ”luthersk kallelselära”, som har så lite med Luther själv att göra. Den glädjefyllda sidan av luthersk förkunnelse har undertryckts och censurerats från början. Den mörka synen återspeglas i svenska massmedia ännu i början av 2000-talet.¹⁰⁵

9 Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening i dagens samhällsperspektiv

9.1 Ett förändrat Sverige

Gustaf Wingren växte upp med det gamla jordbrukssamhällets värderingar.¹⁰⁶ Hans teologiska forskargärning utspelades till stor del under industrisamhällets period.¹⁰⁷ I denna studie skall undersökas om Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening kan äga någon giltighet i vårt postindustriella tjänstesamhälle idag.

Under största delen av 1800-talet var Sverige fortfarande ett utpräglat jordbruksland där cirka tre fjärdedelar av befolkningen var sysselsatta inom jordbruket (resten av befolkningen var sysselsatt inom industri och tjänstesektor). Under slutet av 1890-talet sker det verkliga industriella genombrottet och omvandlingsprocessen mot ett industrisamhälle. Detta observeras bland annat genom att andelen sysselsatta inom industri- och tjänstesektor börjar växa och andelen sysselsatta i

¹⁰³ Håkansson Bo (2001) *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid*, s. 216

¹⁰⁴ Stolt (2004) s. 39

¹⁰⁵ Stolt (2004) s. 40

¹⁰⁶ Wingren (1991) s. 41 ”Av de yttranden från min far på dödsbädden, som etsade sig in i minnet hos oss barn, lydte ett så: ”Jag har fått allt som jag bett om. Alla mina barn förtjänar genom arbete sitt dagliga bröd. Och ingen av dem sitter i fängelse.”

¹⁰⁷ Kristensson Ugglå (2010) s. 132 ”Efter att boken *Evangeliet och kyrkan* utkommit på hans femtioårsdag i november 1960, kan man säga att Gustaf Wingrens teologiska system i stort sett var komplett och färdigbyggt”

jordbruket minskar. Denna process fortgår under hela 1900-talet och vid 1970-talet har jordbrukets andel minskat till endast några procent. Kring år 1960 var cirka hälften av den yrkesverksamma befolkningen sysselsatta inom industrin och byggnadsbranschen. Parallellt med utvecklingen inom industrin växer tjänstesektorns andel och kring år 1970 uppgår tjänstesamhällets andel till 50 procent. I början av 1990-talet arbetar tre fjärdedelar av de förvärvsarbetande i Sverige inom tjänstesamhället. Vid denna tidpunkt har tjänstesektorn lika dominerade ställning som jordbruket hade under större delen av 1800-talet. Sverige övergår från ett agrart samhälle till ett modernt industrisamhälle och utvecklas sedan vidare till dagens tjänstesamhälle.¹⁰⁸

Dessa omvälvande förändringar har inte skett isolerade från samhället eller övriga samhällsförändringar. Lars Magnusson skriver i standardverket *Sveriges ekonomiska historia* om sociala motkrafter till det nya kapitalistiska industrisamhället som exempelvis hur arbetsmarknadens parter organiserar sig. Magnusson skriver:

På många sätt utgör 1800-talet ett paradoxernas århundrade. I de ideologiska traktaterna och festtalen hyllas en individ som står i motsatsställning till stat och korporationer. Enligt den dominerade harmonieekonomiska läran vid mitten av 1800-talet var den "icke-interventerande" nattväktarstaten det högsta idealet. Men som vi har sett hindrade detta inte att staten spelade en viktig roll för den industriella uppbyggnaden till exempel i Sverige. Samma paradox gäller för individualismen. Trots allt tal om den enskildes fri- och rättigheter var "associationen" det sena 1800-talets kanske mäktigaste idé.¹⁰⁹

Under övergången från jordbrukssamhälle till industrisamhälle ökar den offentliga utgifternas andel av BNP stadigt fram till andra världskrigets utbrott, vilket ställer krav på ökade inkomster till staten.¹¹⁰ Perioden från andra världskrigets slut och fram till början av 1970-talet har i Sverige ett kommit kallas "rekordåren" på grund av den mycket kraftiga ekonomiska tillväxten.¹¹¹ Om rekordåren skriver Magnusson:

Som helhet var verkstadsindustrin den stora vinnaren under perioden fram till 1970-talet. Det var utan tvivel dess starka uppgång som gjorde perioden från 1950 till slutet av 1960-talet så lyckosam för svensk del. Samtidigt var det särskilt dess mera tekniskt avancerade delar som gick framåt.¹¹²

Under perioden från 1800-talets mitt fram till idag har det svenska folkets bildningsnivå ökat kraftigt. I början av 1900-talet var det 1,5 procent av barnen i varje årskull som fortsatte till gymnasiet jämfört med 98 procent hundra år senare.¹¹³ Vid 1970-talets mitt stod klart att de svenska rekordåren helt klar var över. Rekordårens tillväxt kan till stor del förklaras av den kraftiga omvärldsefterfrågan på svenska varor och råvaror under uppbyggnadsåren efter det andra världskriget. Andra delförklaringar finns som exempelvis tekniska innovationer. Att (allt)för länge, utifrån starka intressegruppers krav, hålla fast vid en politik som främst syftade till bekämpning av arbetslösheten (istället för inflationsbekämpning) förvärrade enligt vissa bedömare problemen.¹¹⁴ Från 1970-talet har det framförallt varit förändringar i omvärlden som påverkat den svenska utvecklingen på området. Dessa förändringar exemplifieras med globaliseringen, nedmonteringen av den gamla industrin och

¹⁰⁸ Schön Lennart (2000) En modern svensk ekonomisk historia s. 15

¹⁰⁹ Magnusson Lars (2010) Sveriges ekonomiska historia s. 347

¹¹⁰ Magnusson Lars (2010) Sveriges ekonomiska historia s. 357

¹¹¹ Magnusson Lars (2010) Sveriges ekonomiska historia s. 373

¹¹² Magnusson Lars (2010) Sveriges ekonomiska historia s. 381

¹¹³ Hedenborg Susanna & Kvarnström (2009) Lars Det svenska samhället 1720-2006 Böndernas och arbetarnas tid s. 333

¹¹⁴ Magnusson Lars (2010) Sveriges ekonomiska historia s. 450

tillväxten i den nya informations- och kommunikationsteknologin. Den svenska modellen har dock visat sig mer långlivad än vad många trott och har, om än modifierad, följt med in i det nya post-industriella tjänstesamhället. Magnusson skriver:

Fortfarande håller den gamla förhandlingsordningen mellan arbetsmarknadens parter. Även om medlemskap i fackföreningar har minskat är de fortfarande mäktiga organisationer på svensk arbetsmarknad. Fortfarande gäller de gamla arbetsrättsliga lagar som stiftades på 1970-talet. Även den generösa välfärdspolitik som Sverige traditionellt stått för är till stora delar intakt. Överorden om systemskifte har alltså inte infriats. De gamla sega strukturerna existerar fortfarande. Samtidigt går det inte att neka till att mycket har förändrats sedan 1970-talet.¹¹⁵

9.2 Aktuell situation och arbetsmarknad

Antalet sysselsatta uppgick i februari i år till nästan 4,7 miljoner personer (15-74 år) vilket ger en sysselsättningsgrad om 65,4 procent. Under samma period var cirka 400 000 svenskar arbetslösa vilket enligt gängse beräkningsmodell ger en arbetslöshetssiffra på 8,5 procent (dvs. andelen arbetslösa av arbetskraften). Under 2013 års första månader planade andelen arbetslösa ut. Siffrorna ovan gäller för den totala arbetskraften. Väljer man att lyfta ut och särskilt studera ungdomar var 157 000 personer i åldern 15-24 år arbetslösa vilket ger en ungdomsarbetslöshetssiffra om 26,4 procent arbetslösa eller 157 000 personer. Noteras bör att av dessa 157 000 ungdomar var 82 000 heltidsstuderande.¹¹⁶

9.2.1 Ensamhet

Dagens samhällsperspektiv utmärks av en utbredd ensamhet. Själva begreppet *ensamhet* är komplext och svårdefinierat. Det finns dock statistik som vittnar om att ensamheten är utbredd i Sverige. År 2006 definierades 46 % av alla hushåll som ensamhushåll. I Stockholm var siffran närmare 60 %.¹¹⁷ Ensamhet är inte endast något som mäts i termer av antal ensamhushåll. Ensamhet är snarare något som berör individens psykologiska och existentiella välbefinnande. Journalisten Anders Haag skriver att "Ensamma människor mår sämre både fysiskt och psykiskt, de är mindre aktiva och har sämre vanor."¹¹⁸ Ensamhet är således något som påverkar människors hälsa. Forskningen kan även slå fast att ensamhet och hög levnadsstandard är något som hänger ihop.¹¹⁹ Etikforskaren Ann Heberlein skriver om ensamhet i dagens samhällsperspektiv:

Utgångspunkten är att vi lever i ett individualiserat samhälle där familjen krackelerar, tidigare självklara gemenskaper är upplösta och individen är ensam med sitt ansvar att skapa ett tillfredställande liv. Denna nya, moderna frihet, består i och innebär ett sorglöst förhållande till det gemensamma och till andra. "Ensam är stark" är en modern devis som hyllar oberoende, frihet och kontroll samt glorifierar (den självvalda) friheten. Samtidigt är ensamhet djupt problematisk – den ofrivilliga, påtvingade ensamhet som många människor lever i gör henne inte stark.¹²⁰

Kan det vara så att ensamhet är något naturligt och självklart i det moderna och individualiserade samhället? Heberleins analys vittnar om ett modernt samhälle där *gemenskaper* ställs mot individens *oberoende och frihet*.

¹¹⁵ Magnusson Lars (2010) Sveriges ekonomiska historia s. 451

¹¹⁶ "Stabilt läge på arbetsmarknaden" Pressmeddelande från SCB Nr 2013:78 2013-03-14

¹¹⁷ Haag, Anders. "5 FRÅGOR Är Sverige ensamast?" Svenska Dagbladet. 2009-02-13

¹¹⁸ Haag, Anders. "5 FRÅGOR Är Sverige ensamast?" Svenska Dagbladet. 2009-02-13.

¹¹⁹ "Är svenskarna världens ensamaste folk?" Dagens Nyheter. 2008-03-10 "

¹²⁰ Heberlein, Ann "Bed du, men låt Gud bära omsorgen. Luther och bönen" Gerle, Elisabeth [red.] *Luther som utmaning. Om frihet och ansvar* (2008) s. 93

9.2.2 Individualism

Nationalencyklopedin definierar individualism som en "uppfattning som ser individens frihet och oberoende som ett högsta värde".¹²¹

Inom statsvetenskapen har det överlägset vanligaste sättet att kategorisera samhällstyper varit att se ett samhälle som i huvudsak kollektivistiskt eller i huvudsak som individualistiskt. I det individualistiska samhället kommer individen med hennes rätt att välja det primära medan kollektivet är det sekundära. Olof Pettersson skriver:

Individualismen formar ekonomernas värld. Samhället uppfattas med utgångspunkt i privata aktörers fria val. De individuella besluten sätts i centrum. Ett centralt antagande är att individer är rationella. Varje människa drivs av intresset att söka egna fördelar, att öka sin egen lycka. Strävan efter behovstillfredsställelse och nyttomaximering driver den ekonomiska människan. Den fria marknaden ses därmed som den bästa mekanismen för att samordna många individers beslut.¹²²

I det kollektivistiska samhället är det precis tvärtom. Det gemensamma är det primära och individen sekundära:

Kollektivismen är grunden för sociologens samhälle. Människan är styrd av sin tillhörighet till olika slags gruppbildningar och av yttre krafter och impulser. Sökandet efter orsakssamband blir därmed det centrala. I stället för att tala om individuellt handlande, som underförstått att agerandet varit uttryck för ett val, är det mer relevant att använda termen beteende. Sociologen tolkar samhället i termer av grupp, roll och identitet.¹²³

Hur ska då Sverige beskrivas? Kollektivism eller individualism? Historieprofessorn Lars Trägårdh menar att Sverige kombinerar både kollektivism i form av en stark stat med en extrem individualism. Trägårdh skriver:

"Traditionellt brukar man ju främst associera Sverige med solidaritet och sociala trygghetssystem, något som vanligtvis beskrivs som en vilja och förmåga att underordna egenintresset en kollektivistisk rationalitet."¹²⁴

Bilden av det kollektivistiska Sverige bör nog således nyanseras. Data från World Values Survey har visat att Sverige intar en särposition internationellt sett genom att "betona vikten av självförverkligande, individualism och personlig autonomi, detta med avseende på graden av identifikation med "emancipatoriska frihetsvärderingar" och "sekulär-rationella värderingar". Däremot står de "traditionella värderingar" som betonar Gud (religion), nation/patriotism och familjevärderingar mycket lägre i kurs."¹²⁵

Per Schlingmann talar om individualism i dagens Sverige:

Enligt internationella undersökningar är Sverige är det mest individualistiska landet i världen. Vi är i mindre utsträckning beroende av andra. Den utvecklade välfärdsstaten bidrar till självständighet och att människor kan fatta egna beslut. De senare årens reformer på arbetsmarknaden har gjort det mer lönsamt att arbeta, vilket ökar människors möjlighet att kunna påverka sin egen situation.¹²⁶

¹²¹ Nationalencyklopedin "Uppslagsord: individualism" [www.ne.se]

¹²² Pettersson Olof "Dualismens tyranni" i Svenska Dagbladet Samtider 18 april 1999

¹²³ ibid

¹²⁴ Trägårdh Lars "Pippi och Sveriges särart" i Axess Magasin nr. 4 2011

¹²⁵ ibid

¹²⁶ Schlingmann, Per "Vår tillit till varandra är en stor tillgång" Svenska Dagbladet. 2012-06-06

9.2.3 Utanförskap

Någon gängse definition av begreppet utanförskap finns inte. I en riksdagsdebatt 2005 sa Tobias Billström (M) (då riksdagsledamot, idag arbetsmarknadsminister):

”Men dessa åtgärder är utan undantag beroende av en övergripande strategi. Det är att öppna den svenska arbetsmarknaden och föra människor in från utanförskapets kyla till en värdighet som ett riktig hederligt arbete ger oss alla.”¹²⁷

Hans Heggeman skriver i SCB:s tidskrift *Välfärd* angående brist på en gemensam definition att ”De allra flesta är dock överens om att de som har låg inkomst eller har inkomster som till stor del kommer från de ekonomiska trygghetssystemen i samhället riskerar ekonomisk utsatthet.”¹²⁸

Svenskt Näringsliv har, utifrån analys av SCB-statistik, uppskattat att 850 000 personer befinner sig i utanförskap. Svensk Näringsliv definierar här utanförskap som att få sin försörjning från något offentligt bidragssystem. En definition som, enligt min mening, tycks vara förenklad. Svenskt Näringsliv beskriver vidare en annan grupp. De som står utanför utanförskapet. Dessa människor är en bortglömd grupp kring vilken kunskap till stor del saknas. Dessa människor finns inte med i systemen för arbete, studier eller i de offentliga bidragssystemen:

Det finns i dagsläget 140 000 svenskar i arbetsför ålder som under minst ett helt år i sträck befinner sig utanför utanförskapet. De saknar registrerade inkomster från arbete, de utbildar sig inte och de söker inte arbete genom arbetsförmedlingen. De får inte heller bidrag i någon form, och räknas därför inte in i den gängse definitionen av utanförskap.¹²⁹

Ovan refererades en ungdomsarbetslöshet om 26,4 procent.¹³⁰ Ungdomsarbetslösheten är ett problem såväl för individen som för samhället. Forskaren Anna Angelin skriver i sin avhandling om långsiktiga konsekvenser av att inte få jobba och komma in på arbetsmarknaden att ”Konsekvenserna av en ung människas uteblivna etablering på arbetsmarknaden kan, beroende på perspektiv, betraktas som ett strukturellt och samhällsekonomiskt problem, men även ett individuellt problem där en ökad risk för utsatthet avseende identitetsutveckling, hälsa och materiell deprivation i stället betonas.”¹³¹

9.2.4 Kan Wingrens syn på arbetet och arbetets mening aktualiseras i dagens samhälle?

Ett förändrat Sverige som utmärks av ensamhet, individualism och utanförskap bidrar till att indirekt kritisera Gustaf Wingrens syn på arbetet och dess mening. Wingrens idéer känns svåra att tillämpa i ett förändrat Sverige som utmärks av ensamhet, individualism och utanförskap. Wingrens idéer blir lätta att tillämpa i ett lutherskt enhetsamhälle där till synes självklara gemenskaper är förutsatta. I detta lutherska enhetsamhälle är människorna kristna lutheraner och lever i kärnfamiljer. Ensamheten och utanförskapet är starkt nedtonat. Människor är inte individualister utan ingår i det kollektiva. Gemenskap finns på torget, arbetsplatsen, fotbollslaget, kyrkan osv. Idag ser det svenska

¹²⁷ Billström Tobias (M) i Riksdagsdebatt 2008-01-28. Riksdagens protokoll 2004/05:66

¹²⁸ Heggeman Hans ”Ung och pank eller gammal och bidragsberoende” i *Välfärd* nr 2010:1 s. 17

¹²⁹ Utanförskapet. Svensk Näringsliv, mars 2013, s. 1

¹³⁰ Arbetslöshet i åldern 15-24 år i februari 2013. Statistiska centralbyrån. [http://www.scb.se/Pages/Product___23262.aspx]

¹³¹ Angelin Anna (2009) *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*, s. 21

samhället annorlunda ut och därmed uppstår svårigheterna att tillämpa Wingrens idéer rörande kallelsetiken och arbetet med dess mening i dagens samhällsperspektiv.

9.3 Fallstudie

I slutet av januari i år sade 34 av 45 specialistsjuksköterskor upp sig från sina arbeten på barnintensiven vid Skånes universitetssjukhus i Lund. Detta på grund av att arbetsgivaren sagt upp ett lokalt avtal kring jourtillägg vilket enligt Vårdförbundet i praktiken ger en lönesänkning på cirka 2000 kronor för en sjuksköterska.¹³² När det gäller hjärtsjukvård för barn i Sverige är det bara Lund och Göteborg som enligt Socialstyrelsen får bedriva denna. På grund av massuppsägningarna vid Skånes universitetssjukhus i Lund riskeras barnens hjärtvård nationellt.¹³³ "I grunden handlar det om att personalen inte känner sig uppskattad för sitt hårda arbete" menade Joakim Arnsberger, förbundsombudsman för Vårdförbundet Skåne.¹³⁴ "De ville inte jobba mer för mindre pengar", sade Vårdförbundet i Skånes ordförande Mats Runsten till Dagens Nyheter.¹³⁵

Wingren ställer sig negativ till tillväxtideologin. Denna ideologi hänger samman med konsumtion, vinst och miljöförstöring. Denna "ideologi" leder, till psykisk press och mindre glädje i livet. Bo Håkansson sammanfattar Wingrens kritik på följande sätt:

"Människans övergrepp mot naturen betecknas som idolatri, människan gör sig själv till Gud. Att fixeras vid något yttre gott, t.ex. inkomster och karriär, är också det en form av avgudadyrkan".¹³⁶

Wingren skulle med all sannolikhet varit skeptisk till specialistsjuksköterskornas argumentation rörande deras löneanspråk. Detta mot bakgrund av ovanstående citat. Wingren skulle förmodligen lyfta fram existentiella fördelar och ställa dessa mot de ekonomiska. Wingren skulle med all sannolikt vara kritisk till deras protestaktion. Massuppsägningarna äventyrar patienternas hälsa och intar formen av ett angrepp mot dessa patienters existens. Wingren menar att dessa sjuksköterskor besitter en otroligt viktig kompetens som är viktig och meningsfull för sjuksköterskornas medmänniskor.

Wingren menar att dessa specialistsjuksköterskor är kallade till detta meningsfulla arbete av Gud. Arbetet med att hjälpa andra människor är värdefullt och meningsfullt i sig självt. I detta perspektiv blir löneanspråket mindre viktigt. Att säga upp sig i protest innebär således ett brott mot Guds vilja och ordning. Wingren skulle sannolikt hävda att sjuksköterskorna borde lyda och uthärda i stället för att säga upp sig. De eventuella ekonomiska vinningarna, i form av högre lön, är världsliga och förgängliga. Högre lön skulle bidra till ökad konsumtion och miljöförstöring. Bakom dessa krafter döljer sig storföretagens vinstintresse.¹³⁷ Storföretagens vinstintresse utmärker det framväxande samhället som utmärks av ensamhet, individualism och utanförskap. I detta samhälle arbetar sjuksköterskorna för att kunna *konsumera* istället för att *tjäna* medmänniskan. Ann Heberlein fångar in denna situation i följande citat:

¹³² Sjö Björn, Zupanovic Peter "Sjuksköterskor säger upp sig" i Sydsvenska Dagbladet, 2013-01-23

¹³³ Stadler Lena "Nu hotas barnens hjärtvård" i Sydsvenska Dagbladet, 2013-03-13

¹³⁴ Andersson Anton "Massprotest: sjuksköterskor på barnintensiven i Lund säger upp sig" i Vårdfokus, 2013-01-23

¹³⁵ Svahn Clas "32 sjuksköterskor sade upp sig i protest" i Dagens Nyheter, 2013-01-23

¹³⁶ Håkansson (2001) s. 220

¹³⁷ Wingren (1979) s. 104

”Vi arbetar för att kunna konsumera, och konsumerar för att kunna arbeta. Diskmaskin och färdiglagad mat kostar pengar, men köper oss tid så att vi kan arbeta lite till”.¹³⁸

Wingren skulle vara mycket kritisk till denna samhällsutveckling. Tjänandet av medmänniskan får stå åt sidan för konsumtionens krafter. Wingrens teorier leder till en stark kritik mot både tillväxtsamhället och de värden som detta samhälle föder. Om Wingren hade levt idag, hade han då varit ensam i sin kritik mot tillväxtsamhället? Nina Björk är en författare vars teorier utgör ett angrepp mot det moderna tillväxtsamhället. Jag anser att Wingren och Björk förenas i en gemensam kritik mot det moderna tillväxtsamhället. Wingren och Björk lyfter fram en rad negativa värden och egenskaper som detta samhälle genererar. Björk skriver följande i sin bok *Lyckliga i alla sina dagar. Om pengars och människors värde*:

Vi brukar se själviskhet och hänsynslöshet som någonting negativt. Vi brukar inte uppskatta människor som går fram som ångvältar utan att bry sig om vad deras eget projekt åsamkar de har omkring sig. I ett ekonomiskt system byggt på konkurrens och tillväxt förvandlas dock detta till goda egenskaper. Systemet skulle överhuvudtaget inte existera om det inte ständigt strävade efter mer oavsett hur mycket de redan har – detta ingår ju i själva definitionen på framgångsrika företag och på kapitalistiska samhällen: deras ekonomi växer. Systemet kan inte fråga sig hur andra – andra företag, andra länder, andra arbetare- drabbas av dess egna handlingar. Alltså: systemfel.¹³⁹

Mitt exempel av Björks kritik mot tillväxtsamhället visar att det finns en levande kritik av tillväxtsamhället i dagens samhälle. Wingrens kritik bör således ej avskrivas som något som hör till det förflutna.

10 Analys och diskussion

10.1 Analys av Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening

Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening utgår från en personlig tolkning av luthersk teologi som betonar det vardagliga kroppsarbetet. Bakgrunden till denna personliga tolkning kan knytas till Wingrens uppväxtmiljö i Valdemarsvik samt hans forskning rörande luthersk teologi. Wingren har hävdade att hans uppväxt i det lilla brukssamhället Valdemarsvik har spelat en huvudroll beträffande hans forskning och ämnesval. Wingren menar att hans uppväxtort skall uppfattas som hans första *universitet*. Wingrens far var garvare och blev så småningom verkmästare på läderfabriken i Valdemarsvik. Wingren hade förmodligen gått i sin fars yrkesbana om det inte hade varit för hans dysfunktionella hand. Detta fysiska handikapp var till stor del en orsak till att Wingren fick läsa vidare. Det kan mot denna bakgrund tyckas märkligt att han som forskare kom att skriva sin doktorsavhandling om kroppsarbetet som något gott och befallt av Gud. Kanske handlar det mer om hans släkt och uppväxtmiljö än honom själv. Wingrens släktingar var arbetare. De var inte präster och professorer. Wingren ville förmodligen genom sin teologiska forskning ge dessa kroppsarbetande individer upprättelse och belysa deras arbetsinsatser i ett teologiskt och etiskt meningssammanhang.

I sin minnesbok upplyser Wingren om att han är teolog på *sitt* sätt. Att han får många fiender. Att han är en outsider. Att han *inte* var prästson. Han var son till en pappa som hade smutsiga och

¹³⁸ Heberlein, Ann ”Ann Heberlein om tid och konsumtion” Sydsvenska dagbladet 2006-12-04

¹³⁹ Björk, Nina. *Lyckliga i alla sina dagar. Om pengars och människors värde* (2012) s. 180

valkiga händer. På detta sätt lyfter Wingren in sin uppväxtmiljö på den teologiska fakulteten i Lund. I samband med arbetet med sin doktorsavhandling får Wingren känslan av att tidigare forskare bläddrat förbi Luthers utläggningar om det vardagliga kroppsarbetet för att i stället fokusera på mer kyrkliga ämnen. Det upplever Wingren som ett problem. Wingrens avhandling *Luthers lära om kallelser* handlar om att människor kallas till arbete i syfte att ge omsorg om medmänniskan. Arbetet är enligt denna tolkning något osjälviskt.

Alla människor kallas till att arbeta och den som kallar till detta osjälviska arbete är Gud själv. Wingrens teologiska system utgår från en skapelse-teologisk ansats. Guds handlande och närvaro är inte endast knuten till en specifik religiös sfär av den mänskliga tillvaron. Guds handlande omfattar även *världen* och människors liv i *vardagen*. Gud närvaro i världen och vardagen är svår att varsna. Detta beror på att Gud döljer sitt handlande bakom en "mask". Guds handlande är moderns omsorg om sitt barn, jordbrukarens arbete som indirekt blir bröd till andra, sjuksköterskans omsorg om den okände patienten. Alla dessa osjälviska handlingar bidrar till att uppehålla det människoliv som ständigt utsätts för destruktions. Allt detta är exempel på Guds dolda närvaro i världen. Wingrens syn på arbetet och dess mening bär således stark teologiskt prägel. Wingren menar att arbetet är befallt av Gud och ingen annan. Människan är skapad och lever av det Gud *skänker*. Så länge människan lever i världen kan hon aldrig frigöra sig från denna (guds)relation.

Arbetet är, enligt Wingren, en förutsättning för hela mänsklighetens existens. Därför är det meningsfullt att arbeta. Människan lever endast av det som är henne *givet*, hon kan således inte själv skapa livet förutsättningar. Mat, kläder, vårdinrättningar är ett resultat av andra människors arbete och dessa andra människor är redskap i Guds händer. Ingen människa kan således leva endast för sig själv. I och med att ingen människa lever för sig själv så befinner hon sig i ett ömsesidigt beroende av andra. Människan kan inte, enligt Wingren, hävda att hon är helt och oberoende. Om man för Wingrens resonemang till sin spets så innebär det att ingen levande människa är helt och hållet ensam. Det finns alltid en relation till medmänniskan och det finns alltid en relation till Gud. Detta perspektiv står i stark kontrast till individualistiska och nihilistiska värden. Wingrens syn på kroppsarbetet känns mer aktuell och tillämbart i ett svensk industrisamhälle på 1900-talet än i dagens moderna och individualistiska tjänstesamhälle. Wingren bidrar med perspektiv rörande arbetet och dess mening. Detta perspektiv är ett existentiellt perspektiv som kan delas upp i två delar.

Den första aspekten av detta existentiella perspektiv är ett allmänmänskligt perspektiv och bidrar med ett meningssammanhang. Arbetet är meningsfullt för att det bidrar till medmänniskans nödort. Den enskildes arbete är ett arbete som bidrar till att andra människor kan leva. Arbetet utgör på detta sätt en grundförutsättning för ett helt samhälles existens. I detta sammanhang kan arbetet liknas vid ett osjälviskt handlande och detta osjälviska handlande är, enligt Wingren, ett högst meningsfullt handlande. Alla människor kallas till detta osjälviska och meningsfulla arbete. Alla har således något att bidra med. Varje samhällsmedborgare är viktig och har en unik uppgift.

Den andra delen av det existentiella perspektivet går ut på att Wingren inbjuder den enskilde till att tolka vardagslivet med arbete och relationer i ett kristet perspektiv. Wingren menar att vardagslivet med arbete och relationer är befallt av Gud. Det är Gud som tar människor i bruk för att utföra hans gärningar i världen. I detta sammanhang inbjuds de döpta att tolka vardagslivet i dopets terminologi. I detta sammanhang blir det uppenbart att Wingren levde i en tid då uteslutande del av den svenska befolkningen var döpta och anslutna till en luthersk stadskyrka. I detta sammanhang kan den

arbetande (och döpte) medborgaren tolka sitt slitsamma och krävande arbete i form av "död" och "kors". Bengt Kristensson Ugglå skriver:

"Dopet blir med andra ord inte ett dop till kyrklighet, utan till det sanna människolivet, som varierar och levs i tusentals former i yrkena och hemmen".¹⁴⁰

Det "sanna människolivet" som Kristensson Ugglå talar om är även det sant religiösa- och meningsfullt människolivet i Wingrens idésystem. Livet i yrkena och i hemmen, med relationer och möten med andra är ett liv som är genomsyrat av gudomlig närvaro och nyskapelse.

10.2 Analys av kritiken mot Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening

Jag anser att kritiken mot Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening är saklig och relevant. Wingren har en tendens att ge en allt för ensidig bild av arbetet och dess mening. Karl-Manfred Olsson menar att Wingren lägger en överdriven betoning på tvånget och "döden i arbetet". Att tjänandet av nästan (genom arbetet) är något som tvingar och dödar. Olsson menar att det faktiskt finns människor som ser en glädje i att arbeta. De behöver inte tolka sin situation i en terminologi som omfattar begreppet "döden i arbetet". Carl-Henric Grenholm menar att Wingrens teorier på detta område tillhör det förgångna. De är således otidsenliga och svåra att tillämpa i ett modernt tillväxksamhälle. Wingrens teorier är således enklast att tillämpa i ett hierarkiskt- och feodalt medeltidssamhälle. En syn som förutsätter att alla människor skall lyda, tuktas och uthärda i deras respektive syssla bidrar knappast till ett ifrågasättande av dåliga arbetsförhållanden, maktmissbruk osv. Birgit Stolt har en intressant infallsvinkel beträffande sin kritik av Gustaf Wingrens syn på arbetet och dess mening. Stolt menar att Wingren bär ett mycket stort ansvar för att en negativ arbetsmoral utvecklats i Sverige. Denna arbetsmoral liknas vid en nattsvart pina vilket i sin tur bidrar till arbetsplikt utan glädje. Stolt menar dessutom att Wingrens luthertolkning är högst problematisk och innehåller stora brister.

10.3 Analys av Gustaf Wingrens syn på arbetet och arbetets mening i dagens samhällsperspektiv

Sverige av idag är ett förändrat Sverige jämfört med det samhälle som Wingren verkade i. Sverige idag utmärks bland annat av ensamhet, individualism och utanförskap. I Wingrens Sverige kallas varje människa in det kollektiva, i ett ömsesidigt beroende tillsammans med andra där jaget och de själviska intressena skall utplånas. Att ingå och vara en del av det samhället är i ett liv i gemenskap. Varje människa får en uppgift och ingen är utanför. Även de mest enkla och vardagliga handlingar ingår alltid i något större. Detta bidrar dessutom till att människans vardag och liv blir meningsfullt och del i ett sammanhang. Är det möjligt att försöka analysera dagens samhälle utifrån Gustaf Wingrens idésystem? Här blir svaret både ja och nej. Ja därför att Wingrens syn på arbetet och dess mening kan ge viktiga perspektiv. Wingrens syn bidrar med existentiella värden och *mening* när det gäller synen på arbete och sysselsättning idag. För Wingren är *allt* arbete viktigt och meningsfullt. Arbetet har ett värde i sig och bidrar till medmänniskans nödortf. En konsekvens av Wingrens idéer är att arbetet som sådant uppvärderas och framförallt arbete som traditionellt betecknats med låg status. En annan konsekvens är perspektivet att arbetet alltid sker för medmänniskan och därmed

¹⁴⁰ Kristensson Ugglå (2010) s. 124-125

även för samhället. Det handlar inte om den enskilda intressen, som självförverkligande eller en strävan efter att höja sin personliga materiella levnadsstandard.

Det går också att argumentera för att det finns stora svårigheter med att tillämpa Wingrens idéer på dagens samhälle och arbetsmarknad. Intressant att nämna i sammanhanget är Carl-Henric Grenholms kritik av Wingren som diskuterades ovan, nämligen att Luthers syn på arbetet och dess mening kan anses otidsenlig redan i Wingrens Sverige omkring 1960. Mot denna bakgrund bör frågan ställas om idéerna relevans år 2013? Det blir tydligt att en rad problem uppstår när Wingrens idésystem skall appliceras på dagens samhällsproblem. Fallstudien som tar upp specialistsjuksköterskornas massuppsägningar ringar in- och levandegör en rad problem som uppstår vid en tillämpning av Gustaf Wingrens idésystem rörande arbetet och dess mening.

Wingrens samhälle är ett lutherskt enhetsamhälle där arbetet är en kallelse som utförs tillsammans med andra. Arbetet på fabriker och i hemmen är således ett liv i det *kollektiva*. Idag är Sverige ett globaliserat och mångkulturellt samhälle där den enskilde, åtminstone i teorin, har en så långt mycket större självvald frihet. Per Schlingmann talar om att Sverige idag är ett individualiserat samhälle där individen *väljer* sitt arbete. För Schlingmann är detta något positivt och eftersträvansvärt. Schlingmann menar att människor bör sträva efter frihet och oberoende av andra. Wingren menar helt tvärtom, att det positiva är att vara just beroende av andra och att vara en kugge i ett system. På detta sätt bidrar den enskilda människan till att även andra människor blir beroende av hennes arbete.

10.4 Diskussion

Wingren har en tendens att glorifiera ett liv han inte har levt. Ett liv i brukssamhället är ett liv med arbete och gemenskap. Wingren är professorn som idealiserar bruksortens hårda kroppsarbete från en lärdomsposition i en universitetstad. Wingren ville så gärna vara en del av de arbetande människorna i Valdemarsvik. Han ville betona vikten och värdet av deras meningsfulla liv. Att arbetet var något som bar på ett etiskt- och moraliskt värde. Wingren flyttar från Valdemarsvik. Han flyttar till lärdomstaden Lund och gör både en klassresa och "kometkarriär". Trots detta benämner han sig som "arbetarklass" i debatter med kolleger på 1970-talet.¹⁴¹ Hur mycket "arbetarklass" är Gustaf Wingren som världsberömd professor? Spelar influenser från Greta Hofsten in i detta sammanhang? Eller bör hans "nya" influenser och politiska ståndpunkt tonas ned? Jag anser det. Jag anser att Wingren i grund och botten är samma teolog 1960 som 1991. Det handlar snarare om nya referensramar och angreppssätt.

Ett förändrat Sverige som utmärks av individualism, utanförskap och ensamhet utgör en indirekt kritik mot Wingrens teologiska etik. Självklara "gemenskaper" som utmärkte det samhälle Wingren formades av är idag inte självklara. Jag tänker på gemenskaper utgår från kärnfamiljen, arbetsplatsen och samhället (grannar, föreningsliv osv.).

Gustaf Wingrens syn på arbetet och dess mening bidrar till en uppvärdering av det vardagliga arbetet med betoning på *det vardagliga*. Denna uppvärdering blir tydligast beträffande arbete som traditionellt förknippats med låg status. I Wingrens värld blir lågstatusarbetet ett högstatusarbete. Faktum är att ju lägre och smutsigare arbetet är desto högre och meningsfullare blir det. De människor som traditionellt har varit sysselsatta med detta vardagliga arbete av låg status är kvinnor.

¹⁴¹ Kristensson Ugglå (2010) s. 192

Detta arbete utför utförs framförallt i hemmet och i den offentliga sektorn.¹⁴² Detta "uppvärderande" av slitsamt lågstatusarbete tenderar att hindra kollektiva strävanden för en jämställd och dräglig arbetsmiljö. Att detta "uppvärderande" av slitsamt lågstatusarbete riskerar att hindra strävanden för drägliga arbetsförhållanden och ökad jämställdhet ser jag som mycket problematiskt och rent av farligt. De individer som i ett samhälle utför det tyngsta arbetet bör, enligt Wingrens synsätt, finna sig i sin situation och därmed uthärda. Deras situation blir således laddad med etiskt värde eftersom de slits ut i ett "högre" syfte. Dessa individer kan även igenkänna sin kommande död i arbetet och tyda dess innehåll i dopets sammanhang.¹⁴³ Wingren formulerar en psalm på följande sätt:

"Guds skaparbud är klart och fast: liv skall i tjänst bestå. Men när vår egen kärlek brast, han måste mot oss gå. Han tuktar oss med tvång och lag, han styr vår hårda arbetsdag, den är hans kärleks arm."¹⁴⁴

Liv skall således bestå i tjänst. Gud tuktar och tvingar av kärlek. Detta tvång och denna tukt konkretiseras i vardagsarbetet. Eftersom gud vill denna tukt av kärlek så bör de enskilda individerna finna sig i deras respektive situation och uthärda. Uthärda trots att samhället är ojämnställt och individualistiskt. Trots att människor är ensamma och lever i utanförskap.

10.5 Sammanfattande slutsatser

Har Wingrens idésystem om arbetet och dess mening någon relevans idag? Svaret är både "ja" och "nej".

"Ja" - Då Wingrens idéer bidrar till ett meningssammanhang för den enskilde. Den enskilde kan välja att tolka sin situation med arbete och relationer utifrån ett existentiellt och teologiskt sammanhang. Allt arbete blir meningsfullt och bidrar till att upprätthålla människlighetens existens. I detta sammanhang ingår även familjeliv och medmänskliga relationer. Den enskilde kan även tolka sitt liv i ett teologiskt sammanhang där de kristna begreppen "kallelse", "lag" och "kors" får sin tydning i den enskildes vardag.

"Nej" - Då Wingrens idésystem känns omodernt och svårt att tillämpa idag. Jag uppfattar att Wingrens tankar om arbetet och dess mening främst är tillämplar i ett samhälle som beskrivs i dikten *Sot*. Ett samhälle som påminner om Wingrens hemstad, den lilla bruksorten Valdemarsvik. Ett samhälle där fabriken, kärnfamiljen och föreningslivet är självklara gemenskaper och som i sin tur utgör samhällets grund. Idag har detta samhälle förändrats. Flickan i dikten *Sot* har vuxit upp.

10.6 Förslag till vidare forskning

Jag föreslår en utförlig utredning av Gustaf Wingrens antropologi. Hur ser Wingren på människans situation i världen? Är människan fri att välja? Kan människan välja ett gott liv och vad utmärker ett gott liv enligt Wingren? Vidare anser jag att det finns en spänning mellan det individualistiska och det kollektiva i Wingrens författarskap. Detta utgör, enligt mig, ett problem.

¹⁴² Widerberg, Karin "Kön och samhälle" Andersen Heine & Kaspersen Lars Bo [Red.] *Klassisk och modern samhällsteori* (2005) s.454 "Genom sitt obetalda arbete lägger kvinnan förhållandena till rätta så att mannen kan ha lönearbete på heltid och med övertid – och därmed skaffa sig individuella ekonomiska rättigheter (pension m.m.) och politisk makt".

¹⁴³ Wingren (1974, 1995) s. 75 "Herre, lär mig bli van vid natten. När plikterna tär på min kraft, låt mig känna igen min kommande död i tröttheten och låt mig bevara trons visshet, att död är liv för den som är i Jesus Kristus."

¹⁴⁴ Wingren (1974, 1995) s. 76

11 Källförteckning

11.1.1 Litteratur

Andersen Svend (1993) *Som dig själv. En inledning i etik*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa.

Andersen Heine & Kaspersen Lars Bo [Red.] (2005) *Klassisk och modern samhällsteori*, Lund: Studentlitteratur.

Angelin Anna (2009) *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*, Lunds universitet: Lund Dissertations in Social Work 38

Armgard Lars-Olle (1971, 1993) *Antropologi. Problem i K. E. Lögstrups författarskap. Med förord av Gustaf Wingren, andra upplagan*, Lund: Mattizons.

Beskow Per (1999) *Teologiskt lexikon*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Bexell Göran (1981) *Teologisk etik i Sverige sedan 1920-talet*, Stockholm: Skeab förlag.

Bexell Göran, Grenholm Carl-Henric (1997) *Teologisk etik. En introduktion*, Stockholm: Verbum.

Björk Nina (2012) *Lyckliga i alla sina dagar. Om pengars och människors värde*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Brandby-Cöster Margareta. "Predikans tilltal" *Luther som utmaning. Om frihet och ansvar* (2008)

Edqvist Erik "Den vardagliga erfarenhetens metafysik. Nedslag i K. E Lögstrups tänkande" Svensson, Thord, Cejvan, Ervik & Stenqvist, Catharina [red.] *Tillvarons utmaningar. Religionsfilosofiska studier i erfarenhet, tro och mening* (2012)

Gerle Elisabeth [Red.] (2008) *Luther som utmaning. Om frihet och ansvar*, Stockholm: Verbum.

Grane Leif (1994) *Vision och verklighet. En bok om Martin Luther*, Skellefteå: Artos bokförlag.

Grenholm Carl-Henric (1988) *Arbetets mening: En analys av sex teorier om arbetets syfte och värde*, Uppsala universitet: Uppsala Studies in Social Etichs nr II.

Heberlein Ann "Bed du, men låt Gud bära omsorgen. Luther och bönen" Gerle, Elisabeth [red.] *Luther som utmaning. Om frihet och ansvar* (2008)

Hedenborg Susanna & Kvarnström Lars (2009) *Det svenska samhället 1720-2006. Böndernas och arbetarnas tid. Tredje upplagan*. Lund: Studentlitteratur.

Håkansson Bo (2001) *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid*, Lund: Arcus förlag.

Karlsson Jonny & Larsdotter Karin [red.] *Gustaf Wingren predikar. POSTILLA*, Skellefteå: Artos & Norma förlag (2010)

Kristensson Uggle Bengt (2010) *Gustaf Wingren. Människan och teologin*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

- Magnusson Lars (2010) *Sveriges moderna historia*. Stockholm: Norstedts
- Olsson Karl-Manfred (1960) *Kontakt med kyrkan*, Stockholm: LTs förlag.
- Schön Lennart (2000) *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*, Stockholm: SNS förlag
- Stolt Birgit (2004) *Luther själv. Hjärtats och glädjens teolog*, Skellefteå: Artos & Norma förlag.
- Svensson Thord, Cejvan Ervik & Stenqvist Catharina [red.] (2012) *Tillvarons utmaningar. Religionsfilosofiska studier i erfarenhet, tro och mening*, Skellefteå: Artos & Norma förlag.
- Wingren Gustaf (1942, 1948) *Luthers lära om kallelsen. Andra upplagan*, Lund: Gleerups.
- Wingren Gustaf "Arbejdets mål og mening" i Dansk teologisk tidskrift 1953, årg. 16.
- Wingren Gustaf (1958) *Skapelsen och lagen*. Lund: Gleerups.
- Wingren Gustaf (1960) *Evangeliet och kyrkan*, Lund: Gleerups.
- Wingren Gustaf (1970) *Luther frigiven*, Lund: Gleerups.
- Wingren Gustaf (1979) *Öppenhet och egenart*, Lund: LiberLäromedel.
- Wingren Gustaf (1974, 1995) *Credo. Den kristna tros- och livsåskådningen. Andra upplagan*, Skellefteå: Artos bokförlag.
- Wingren Gustaf (1983) *Människa och kristen. En bok om Irenaeus*, Älvsjö: Verbum.
- Wingren Gustaf (1989) *Konfrontationer*, Hadsten: Mimer.
- Wingren Gustaf (1991) *Mina fem universitet. Minnen*, Stockholm: Proprius förlag.

11.1.2 Artiklar

Andersson Anton "Massprotest: sjuksköterskor på barnintensiven i Lund säger upp sig" i Vårdfokus, 2013-01-23

URL: <https://www.vardforbundet.se/Vardfokus/Webbnyheter/2013/Januari/Sjukskoterskor-i-Lund-sager-upp-sig-protest-mot-forlorat-arbetstidsavtal/> hämtad: 2013-03-16

Billström Tobias (M) i Riksdagsdebatt 2008-01-28. Riksdagens protokoll 2004/05:66

URL: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/Riksdagens-protokoll-2004056_GS0966/ Hämtad 2013-03-17

Heberlein, Ann "Ann Heberlein om tid och konsumtion" Sydsvenska dagbladet 2006-12-04

URL: <http://www.sydsvenskan.se/jul/boktips/ann-heberlein-om-tid-och-konsumtion/> Hämtad: 2013-04-10

Heggeman Hans "Ung och pank eller gammal och bidragsberoende" i Välfärd nr 2010:1 s. 17-19

URL: http://www.scb.se/statistik/publikationer/LE00001_2010K01_TI_09_A05TI1001.pdf Hämtad 2013-03-17

Liedman Sven-Eric "Individualism", Nationalencyklopedin

URL: <http://www.ne.se/individualism> Hämtad: 2013-03-17

Petersson Olof "Dualismens tyranni" i Svenska Dagbladet Samtider 18 april 1999

URL: <http://www.olofpetersson.se/arkiv/skrifter/s990418.htm> Hämtad: 2013-03-27

Schlingmann, Per "Vår tillit till varandra är en stor tillgång" Svenska Dagbladet. 2012-06-06

URL: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/var-tillit-till-varandra-ar-en-stor-tillgang_7257507.svd
Hämtad: 2013-03-25

Sjö Björn, Zupanovic Peter "Sjuksköterskor säger upp sig" i Sydsvenska Dagbladet, 2013-01-23

URL: <http://www.sydsvenskan.se/lund/sjukskoterskor-sager-upp-sig-1/> hämtad: 2013-03-16

Stadler Lena "Nu hotas barnens hjärtvård" i Sydsvenska Dagbladet, 2013-03-13

URL: <http://www.sydsvenskan.se/skane/nu-hotas-barnens-hjartvard/> hämtad: 2013-03-16

"Stabilt läge på arbetsmarknaden" Pressmeddelande från SCB Nr 2013:78 2013-03-14

URL: http://www.scb.se/Pages/PressRelease_352576.aspx Hämtad 2013-03-17

Svahn Clas "32 sjuksköterskor sade upp sig i protest" i Dagens Nyheter, 2013-01-23

URL: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/34-sjukskoterskor-sade-upp-sig-i-protest> hämtad: 2013-03-16

Trägårdh Lars "Pippi och Sveriges särart" i Axess Magasin nr. 4 2011

URL: <http://www.axess.se/magasin/default.aspx?article=895> Hämtad: 2013-03-27

Utanför utanförskapet. Svensk Näringsliv, mars 2013, s. 1

URL: http://www.svensktnaringsliv.se/multimedia/archive/00031/Utanf_r_utanf_rskape_31758a.pdf
Hämtad: 2013-03-17

Statistiska centralbyrån (www.scb.se)

Wingren, Gustaf. "Arbetets mening" *Svensk teologisk Kvartalskrift* 25 (1949)

Wingren, Gustaf. "Livets mening" Recension i *Sydsvenska dagbladet* 1976-04-27

11.1.3 Anförd litteratur under rubrik 5.4 Tidigare forskning

Grenholm Carl-Henric (1994) *En analys av sex teorier om arbetets syfte och värde*

Håkansson Bo (2001) *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid*, Lund: Arcus förlag

Karlsson Johnny(2000) *Predikans samtal. En studie av lyssnarens roll i predikan hos Gustaf Wingren utifrån Michail Bachtins teori om dialogicitet*, Skellefteå: Artos

Kristensson Ugglå Bengt (2010) *Gustaf Wingren. Människan och teologin*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Norman Jonsson John (1966) *The Thought of Gustaf Wingren and its Relationship to some modern Theologians*

Reilly Francis (1975) *Law and Gospel in the Theology of Gustaf Wingren*, Ann Arbor, Michigan: Univ. microfilms international

Sandahl Dag (1981) *En levande folklig kyrka*, Uppsala: Pro veritate

Sigurdson Ola (1996) *Karl Barth som den andre. En studie i den svenska teologins Barth-reception*, Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposium

Vander Goot Henry (1976) *The Fundamentality of Creation in the Theology of Gustaf Wingren*

Øiestad Audun (1975) *Studie i Gustaf Wingrens teologi*